

15.

DISSERTATIO EXEGETICO-PORISMATICA,
 DE
COMPOSITIONE
CORDIS AD TI-
MOREM DEI,

ex Psalm. LXXXVI. vers. II.

Quam
 ASSISTENTE OMNIUM RERUM SUMMO MODERATORE,

&
 CONSENTIENTE MAXIME REV. THEOLOGORUM ORDINE,

PRÆSIDE

VIRO MAGNIFICO, SUMME-REVERENDO ATQVE
EXCELLENTISSIMO DOMINO,

HERM. CHRISTOPH.
ENGBELDEN,

S. S. THEOL. DOCTORE, EJUSDEMQUE PROFESSORE PUBL.
 ORDINARIO, LONGE CELEBERRIMO, AD ÆDEM DIVI JOHANNIS
 PASTORE RELIGIOSISSIMO, AC VIGILANTISSIMO,

PATRONO, STUDIORUMQUE SUORUM PROMOTORE
 ÆTATEM COLENDISSIMO,

IN ILLUSTRIS ROSARUM ALMÆ AUDITORIO MAXIMO,

Ad diem 14. Augusti, Anni clō lccc xxvi.

Publico ac erudito doctorum examini

tradit

AUCTOR. RESPONDENS,

HENRICUS AB ALLWOERDEN,

Stadenfis. S. S. Theol. Cultor.

ROSTOCHI, Typis JO. JAC. ADLERI, SERENISS. PRINC.
 & ACAD. Typographi.

16-15.

16

14.

DISPERSED TO THE WIND

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

בשהקכה

PRÆFATIO.

Olumen Psalmorum, quod instar stellæ primæ magnitudinis, in Sacro Codice micat, esse *Instructorium sacrum universale*, nemo ibit inficias, nisi qui omnia. Sive enim *doctrinas fidei* spectas, larga manu eas subministrat, ostendentibus *Andr. Henao in Theologia Davidis*, oder dem Psalter in die fürnehmste Haupt- Articul unsers Christlichen Glaubens

zusammen getragen, *Gesnero in Meditatione Psalterii*, *D. Joh. Tarnovio in Commentario in aliquot Psalmos pag. 6. seq.*, *D. Joh. Henr. Majo in Dissert. de Theologia Davidis Giesl. 1693.*; Sive *doctrinas morum* desideras, amplam illarum messem dat, uti colligere licet ex *B. Mich. Waltheri conversione Psalmorum in usum suum*, reperta in *Centuria Miscellaneorum Theologorum pag. 491.* Et quid? precor, totus *Psalmorum Liber* aliud, quam *meras cogitationes, exercitiaque primi precepti* (quod reliquorum fons jure habetur) continet? dicente *B. Luthero in Præfatione Catech. Maj. p. 395. seq.* Hinc *Matthias Belius* Psalmos, Proverbia, Ecclesiasten &c., ex Latina *Seb. Castellionis* versione, emittens, titulum libello huic indidit: *Ethica Davidico-Salomoneæ. Lips. 1724 12mo.* Imo præter doctrinas fidei & morum, nobis à Psalmista etiam propinari *Historias de divino Ecclesiæ regimine*, ac *vaticinia utilia*, egregie observat, nervoseque comprobat doctiss. *Sal. van Till in der Dicht.*

Dicht, Sing, und Spiel, Kunst der Hebraer, Part. II. Sect. IIX.
p. 266. seq. Jure ergo, ob instructissimum in omni scientia
 sacra apparatus, maximum semper Psalterio statutum est
 pretium, quippe quod *Basilio Homilia de virtute & laudibus Psal-*
morum, Opp. Tom. I. p. 215. vocatur *κονὸν ταμείον ἀγαθῶν διδα-*
γματῶν, i. e. commune promptuarium bonarum doctrinarum; *Augu-*
stino in Prologo Psalmorum, Opp. Tom. IIX fol. 2. & 4. audit com-
 munis quidam bonae doctrina thesaurus; *B. Luthero in Praefat. Bibliis*
German. praemissa, venit nomine parvorum bibliorum (einer flei-
 nen Bibel); *Auctoribus der U. N. anno 1710. p. 559.* appellatur *inesti-*
mabile Filiorum DEI manuale (das unschätzbare Handbuch der
 Kinder Gottes); *Salomoni van Till l. c. p. 266.* dicitur, *omnis sapi-*
entiae divina Liber, (ein Buch aller Göttlichen Weisheit); *Aliis in-*
 signitur appellatione *Pandectarum sacrarum*, ut allegatione plu-
 rium elogiorum supersedeam, magna quippe copia allatorum
 à *B. Georg. Serpilio in den Lebens-Beschreibungen der Biblischen*
Scribenten Part. IX. Cap. IX. & X. p. 475. seq. Probe id, quan-
 tum Psalmis aestimium debeatur, intellexit *Cosmas*, Episcopus
 Constantinopolitanus, is enim, gliscente gravissima persecu-
 tione, in exilium pulsus, famulo suo dixisse fertur: *Tolle Psal-*
terium & sequere me, satis se librorum habere putans, si Psalmo-
 rum haberet Librum, omnis consolationis penarium, uti ex
Zonara Tom. IIX, memoriae prodidit B. Joh. Affelmannus in Synta-
gmate Exercitationum Academicarum Part. II. p. 59. Dubio procul
 quoque *B. Lutherus* insigni Psalmorum praestantia commotus,
 cum prima vice Bibliorum versioni germanicae manus admo-
 veret, initium à translatione *Psalmorum poenitentialium* fecit,
 quippe quam jam Anno 1517 luci publicae datam esse, ob-
 servat *Dn. Joach. Ernest. Bergerus in Instructorio biblico Cap. II. p. 6.*
 Et quomodo in primitiva Ecclesia Psalmi Davidici reliquis
 Canticis praelati sint, edisserit *S. Rev. Dn. D. Wernsdorffius in Diss.*
de prudentia in Canticis Ecclesiasticis adhibenda Thes. IIX. p. 22. Verum
 enim vero hanc Davidicorum carminum dignitatem, saltem,
 in proponendis articulis fidei necessariis, solertiam, per cuni-
 culos elevare audet *Halenfium Jctus*, cœtera doctissimus,
Christianus Thomafius, in den Cautelen, welche ein Studiosus Juris zu
 beoba

beobachten hat/*Part. I. Cap. XIX. §. 45. p. 538.* asserens: Es sey merckwürdig, warum David nur wider die practischen Atheisten, die in ihren Herzen sprechen, es sey kein Gott; nicht aber wider die blossen speculativischen Atheisten Psalmen gemacht habe. Sic Thomafius, erroribus intellectus, gravissimis quoque, & in ipsius DEI existentiam injuriis, impunitatem conciliaturus certissimam, ac consequenter Indifferentismo religionum latas patefacturus fenestras, instituti sui fundamentum inde petit, quod David tantum contra Atheos practicos, nullibi autem contra meros speculativos, DEum non esse, statuentes, vel dicentes, calamum strinxerit, Psalmosque confecerit; sed fundamentum hocce lubricum est & cariosum. Sicuti enim divinus Vates doctrinas fidei curæ habuit cordique, easque omnibus ac singulis solerter inculcare studuit; ita palmarium de existentia DEI momentum minime neglexit, sed potiùs dogma; quod DEus sit, ex Libro Naturæ adstruxit Ps. XIX. 1, pariter atque Atheis speculativis, eorumque insaniæ, diserte contradixit Psalm. XIV. 1. his verbis: *Dixit stultus in corde suo: Non (est) DEUS*, id quod repetitur Ps. LIII. 2. Equidem non theoreticos, sed practicos Atheos hoc Psalmo denotari, & hos practicos Atheos esse eos, qui in corde dicunt: non dari DEum, asserit Thomafius, allegato loco, & ne id gratis videatur asseruisse, sententiam suam ruinosam corroborare laborat l. c. p. 540. lit. p. sequentem in modum: Insgemein führet man den Psalm (XIV. 1.) wider die theoretischen Atheisten an. Allein über dem, daß der David im ganzen Psalm von ihrem gottlosen Leben redet, so lehret gleich der Anfang desselben, daß er nicht von denen speculativischen Atheisten rede, indem David spricht, nicht, daß sie gedächten, es sey kein Gott, sondern daß sie es in ihrem Herzen sprächen, das ist, daß sie zwar einen Gott bekenneten, und davon gedächten, jedennoch aber sich von ihren Begierden hinreißen liessen, gleich als wenn kein Gott wäre, oder als wenn er sich um der Menschen Thun und Lassen nicht bekümmerte. At vero quid aliud est nihil agere, Scripturam torturæ subjicere, ac interpretationem, textui clarissimo aperte repugnantem, excogitare, si hoc non est? Probat nimirum novus Exegeta precarium suum assertum, partim, inde, quod David

in toto hoc Psalmo de Atheorum impia vita loquatur. Verum inde non sequitur, Psalmistam *vs. 1.* non *invehi in Atheos speculativos.* Postquam enim questus fuerat, dari homunciones, summum Numen intus agnoscere recusantes, eosque justo stultorum nomine insignivisset, mox impiam eorum vitam, ex interna Numinis negatione, furculi ad instar provenientem, obelo notat, dicitque, *eos corruptam facere, & abominabilem reddere actionem suam.* Sane nil afferri poterat convenientius, quandoquidem is, qui DEum non statuit, impuritati vitæ, si non externe, tamen interne, internis consiliis, meditationibus, machinationibus, cogitationibus pravis, frena necessario laxat, ostendente *B. Grapio in diss. An Atheismus ducat ad corruptionem morum; Partim & imprimis,* pro comenda Helena sua, urget, Davidem fari, non: quod *Athei cogitent, non esse DEum, sed tantum, quod in corde suo dicant.* Ast tam jejuna est hæc exceptio, ut emunctæ naris hominem plane dedeceat. Nam pari penitus passu hæ duæ phrasæ ambulant, *in corde suo dicere, & cogitare,* uti Sole clarius elucet ex *Deut. VII. 17. Matth. XXIV. 48.* ac alibi, & novus Exegeta discere potuisset ex *Flacio Clavis Scripturae Part. I. col. 233., Sixtin. ab Amama in Annotatt. ad Ps. LXXXVI., Bibl. Critic. Supplem. Tom. II. col. 998.* aliisque. Hinc per merum forsan somnium ipsi subjuncta mox explicatio incidit, phrasi: *dicere in corde suo,* id à Davide innui, quod memorati homunciones DEUM quidem confiteantur, & de eo cogitent, cupiditatibus tamen suis ita abripi se patiantur, ac si nullus esset DEUS. Quis enim non primo statim intuitu animadvertit, hanc ipsam expositionem militare contra claram ipsius illius locutionis significationem, & ex albo facere nigrum, nam *dicere in corde suo,* idem est ac *cogitare.* Qua fronte ergo Antagonista noster causatur, Davidem de istiusmodi tantum Atheis loqui, qui DEUM admittunt, sed ita infimul vivunt, ac si nullum admitterent. Næ! si tam illotis Scripturam manibus tractare liceret, actum de omni Scriptura esset, de omni religione ac fide. O si temeraria istiusmodi capita manum tollerent de tabula, ac conscientia suæ melius, quam detorsione sacrarum Litterarum sit, consularent! Inconcussum itaque manet & immotum, *doctrinas fidei cujusvis generis*
in

in egregio Psalmorum Libro contineri. Enimvero etiam alterum illud de sociatis una doctrinis vita, omni caret dubio, quandoquidem id ipsa ocularis edocet inspectio. Age, sis, duntaxat, & vel solum Psalmum LXXXVI. penitiori mentis acie lustrat, & veritatem nos dixisse, confitebere; quid? quod unicum, quod ex versu hujus Psalmi undecimo considerandum nobis sumpsimus, dictum, pro nobis loquetur, quippe quod genuinum DEI timorem nostro insinuat animo. Placuit autem tribus Sectionibus omnem absolvere operam, quarum Prima quædam præliminaria; Secunda ipsius dicti expositionem; & denique Tertia varias, imprimis morales, doctrinas, ex dicto nostro pronefluentes, proponet. Faxit DEUS feliciter!

Dictum Psalmi LXXXVI. II.

in fontibus ita fluit.

יֵחַר לִבִּי לִירְאָה שֶׁמֶךְ

TARGUM.

יֵחַר לִבִּי לִמְדַּחַל שֶׁמֶךְ

LXX.

εὐφρανθήτω ἡ καρδία μὲ τῷ φοβέσθαι τὸ ὄνομα σου.

SEB. SCHMIDIUS.

Aduna cor meum timori nominis Tui.

LUTHERUS.

Erhalte mein Herz bey dem einigen, daß ich deinen Nahmen fürchte.

BATAVI.

Vereenigt miin Herte, tot de Vreesē uwes Nabmens.

SECTIO I.

Preliminaria quædam proponens.

§. I.

DE PRIMARIO nostri Psalmi LXXXVI. AUTORE, ut solliciti simus, opus non est. Certe extra dubitationis aleam jacet, singulos Psalmos, in toto Psalterii ambitu comprehensos, à Spiritu S. proficisci, adeoque Spiritum S. agnoscere Autorem principalem. *Nam omnis Scriptura à DEO est inspirata 2. Tim. III. 16. 2. Pet. I. 21.* Jam vero Christus ipse Scripturæ S., tanquam partem egregiam, accenset *Psalmorum Librum*, memorans *Legem Prophetas*, & NB. *Psalmos Luc. XXIV. 46.* Ergo Psalmi quoque à Spiritu S. inspirati sint, oportet. Minime tamen parem in censum referimus Psalmum, qui græce prostat in Codice LXX. Senum, *Centesium quinquagesimum primum*, eum enim non Davidi, sed Græcis forte Monachis, acceptum ferendum esse, vel inde constat, quia in Codice Hebraico nunquam adfuit, ut taceam, juxta *Concilii Laodicensi Canonem LIX.*, non nisi *centum quinquaginta Psalmos* pro genuinis agnosci. Exhibet illum celeberrimus Dn. D. FABRICIUS in *Codice pseudepigrapho V. T. Vol. I. Cap. 175. p. 905. seq.*, notisque instruxit M. Paul. Christ. Hirscherus in *Tract. cui Titulus: Psalmus CI. illustratus. Conf. B. Serpilius Lebens-Beschreibung der Biblischen Scribenten, Part. IX. Cap. VI. p. 456. seq.*, & S. Rev. Dn. Jo. Gottlob Carpzovii *Introductio ad Libros Biblicos V. T. Part. II. Cap. III. §. XI. p. 123. seq.* Qui autem divinam Psalmorum inspirationem ac auctoritatem prolixè cupit comprobata, eum remittimus ad prælaudatum Dn. Carpzovium loc. cit. §. IX. & X. p. 118. seq., Serpilium loc. cit. Cap. XIII. p. 631. seq., Witsium *Miscellaneorum S. Tom. I. Lib. I. Cap. XII. §. 20. p. 217. seq.*, Sal. van Till in *der Dicht-Sing- und Spiel-Kunst der Hebræer Part. II. Sect. IX. p. 307. seq.* aliosque. Quoniam ergo integrum Psalmorum Volumen Spiritui S. ortum debet, nemo non videt, eandem dignitatem pariter *Psalmi LXXXVI.* accrescere.

Acce-

Accedit & hoc, quod, uti mox audiemus, hic ipse Psalmus à Davide sit consignatus, teste inscriptione. Jam vero Davidem per Spiritus S. inspirationem de rebus divinis scripsisse, liquet ex 2. Sam. XXIII. 2. Matth. XXII. 43. Actor. I. 16. Ebr. III. 7. Nostri itaque dictum ex Ps. LXXXVI. desumptum, divinam quoque habeat originem, necesse est.

§. II.

AUCTOR SECUNDARIUS, five Scriptor, hujus Psalmi, vel Amanuensis Spiritus S., est Rex & Propheta David, de quo varii egerunt, citati à Dn. D. Fabricio in *Codice Pseudepigrapho V. T. Vol. II. p. 140. seq.* Diserte id testatur *επιγραφή*, ita se habens: *תפלה לדרור, Psalmus Davidis.* Comparet hic namque præfixum ל, quod solet esse nota *Autoris* vel *Possessoris*, adeoque h. l. nobis David tanquam hujus Psalmi Scriptor sistitur. Confer DN. D. Danzii *Synops. Interpretis*, §. 151. M. I. n. 2. p. 202. Vidit id R. Aben Esra in *Præfat. Psalterii*, *Bibl. Buxtorffian. fol. 707. col. 3.* sibi tamen non satis constans; ita namque scribit: *כל מזמור לדרור, כתוב בראשו לדרור, i. e. Omnis Psalmus, in cujus initio scriptum est nomen Davidis, est Davidis.* At mox subjicit: *או לאחר מן המשררים המתנבאים על דוד על דרך לשלמה אלהים משפטיך למלך הן שגם הוא לאחר מהמשררים על שלמה. i. e. Aut (est) unus ex Cantoribus, vaticinantibus de Davide, eum in modum, quo in inscriptione (Psalmi LXXII.) mentio fit Salomonis, additurque: DEUS judicia Tua Regi da, nam & hic Psalmus est unus ex Cantoribus, vaticinantibus de Salomone.* Nos omnī animi fluctuatione seposita, subscribimus sequenti effato B. Seb. Schmidii in *resolutione Psalmorum prophetorum de Christo pag. 535:* *Quibuscunque Psalmis præmittitur לדרור David, vel Davidis, illi omnes Davidem habent auctorem secundarium.* TRIA autem sunt, quæ nobis, in hoc stadio impigre currentibus, remoram poterant injicere, adeoque jure removenda videbantur. PRIMUM est artificiosum Jo. Clerici inventum, in *Notis ad Davidis Clerici Questiones sacras p. 279*, huc rediens, inscriptionem Hebraicam, לדרור, in frontispicio aliquot Psalmorum extantem, interdum significare, non, quod Psalmus iste Davidem habeat autorem, sed

sed tantum, quod ad imitationem Davidis sit compositus. Comprobat inventum suum ex *Psalms*. XIV. 7. ubi, juxta ipsum, *captivitatis Babylonice* mentio fit, adeoque indicium præbetur sat manifestum, memoratum *Psalms*, post Davidis demum ævum, concinnatum, ac sic ad imitationem duntaxat Davidis compositum esse. Hac sententia stante, poterat forte & hic noster *Psalms* LXXXVI. non à Davidis, sed alterius potius manu, ad meram Davidis imitationem, exaratus esse. At vero ratio *Clerici* tantum non habet in recessu, ut nobis officere queat. Nam exoptatur citato *Pf.* XIV. 17. *liberatio*, non à *captivitate Babylonica*, sive corporali, sed spirituali, qua homines, ob suam à DEO averfionem, potestati Diaboli sunt subjecti, *liberatio*, inquam, ex actuali Christi adventu, ejusque passione ac morte oriunda, *Es.* LIX. 20. vid. *B. Geieri Comment. in b. l. col. 183. seq.* SECUNDUM est versio LXX. *Interpretum*, juxta quam titulus *Psalms* ita sonat: προσευχή τῷ Δαβὶδ, i. e. *precatio Davidi*, non autem: *Davidis*. Extorta hinc forte est *Autori Athanasiane Synopsis* sequens observatio: ἴδιοι μὲν εἰσιν αὐτῷ τῷ Δαβὶδ, ὅσοι καὶ τὴν ἐπιγραφὴν ὅτως ἔχουσι, τῷ Δαβὶδ. Οἱ δὲ τῶν ἄλλων μὲν συντεθέντες, ἀνατεθέντες δὲ αὐτῷ τῷ Δαβὶδ, εἰσι πάλιν, ὅσοι δὲ τὴν ἐπιγραφὴν ὁμοίως ἔχουσι, τῷ Δαβὶδ i. e. *proprii sunt ipsius Davidis (Psalms), quotquot talem habent Inscriptionem: Davidis. Sed ab aliis confecti, inscripti autem Davidi, ii sunt rursus, quotquot inscriptionem similiter habent: Davidi.* Quod si jam hæc calcanda foret via, *Psalms* noster LXXXVI. non Davidi, tanquam *Autori* secundario, sed alii cuidam assignari deberet, etiamsi Davidi sit inscriptus, tributusque. Sed nec hic *Lapis offendiculi* terere nos valet. Ut enim silentio prætermittam, posse hanc ἐπιγραφὴν: Προσευχὴ τῷ Δαβὶδ ita intelligi: *Precatio Davidi* (scil. à Spiritu S. inspirata); id unicum tantum regerere placet, non ad rivulos hic, translationem nimirum LXXviralem, sed ad ipsos fontes, textum scilicet *Hebræum*, recurrendum esse. Extat sanè in *textu Hebræo* vox: דָּוִד, quæ commode transfertur: *Davidis*, cum vel tyronibus constet, particulam ם Genitivi notam esse. Hinc si legitur: מִזְמֹר לְדָוִד, verti commode potest:

potest: *Psalmus Davidis*, ut *Pf. III. I. IV. I. V. I. &c.*; licet *LXX.* habeant: *Ψαλμὸς τῷ Δαβὶδ*; Pariter si nude conspicitur: *לְדָוִד* *Pf. XXII. I. XXXIV. I. &c.*, id itidem apprime exprimi valet, h. m. *Davidis scil. Psalmus*, etiamsi & hic compareat illud *LXX.* *τῷ Δαβὶδ*. **TERTIUM** est interpretatio *Chaldaica*, juxta quam titulus Psalmi nostri ita sonat: *צְלוּתָא דְּצִלֵּי דְּדָוִד*, i. e. *Precatio, quam precatus est David*. Videtur inde colligendum esse, Psalmum hunc à Davide, tanquam precandi formulam, usurpatum, non autem Davidi Scriptori acceptum ferendum esse. Sed admittimus facile prius, negamus autem posterius, cum unius positio non sit alterius exclusio. conf. *B. Dorscheum in Pentadecade Dissertationum diss. XII. §. 35. seq. p. 407.* *B. Sontagium de titulis Psalmorum Reg. XIV. p. 21.* *S. Rev. DN. Jo. Christoph. Wolfium in Bibliotheca Hebraea, Part. II. p. 108. seq.*, *Huetium in Demonstratione Evangelica, Prop. IV. p. 390, & Prop. VII. p. 589. seq.*, *Matth. Petrididier in Dissertationibus historico-Criticis in Scripturam S. p. 218.* aliosque. Ex his itaque constat, dictum nostrum pariter Davidi, tanquam *Autori secundario*, seu *Amanuensi DEI*, esse adscribendum.

§. III.

De Tempore, quo Spiritus S. hunc Psalmum Servo suo, Davidi, ad calamum dedit, quoque David eundem, tanquam orationem plane eximiam, usurpavit, multa in medium afferre, nil attinet, quia certi quid afferri nequit. Concinnatus autem, si *R. David Kimchium* audis, est tum, cum telis persecutionum, à Saulo Rege motarum, undique appeteretur, & ubi firmum figeret pedem, nesciret. *R. Salomo. ad Ps. LXXXVI. 14. Bibl. Buxtorff. Fol. 726. col. 3.* ad tempus tam nondum regnantis, quam postmodum imperio admoti Davidis, Psalmum hunc extendit. Quando enim *vers. 14.* miser ait: *Superbi insurrexerunt contra me*, *R. Salomo* subjicit: *דָּוִד וְאַחִיתוֹפֶל*, i. e. *Doëg & Achitophel*, existimans, de *Doëgi*, qui ante susceptum regimen, erat infestus; nec non *Achitophelis*, qui, sceptrum jam tenente Davide, virus suum evomebat, machinationibus pravis, acerbam institui querelam. Sed hic *R. Salomonis* Commentarius supinam

olet inconsiderantiam, quæ enim simul ob Doëgi & Achitophelis insidias, ad summum Numen confugere poterat David, cum illæ diversis plane intervallis contigerint? Quicquid sit, id liquido constat, eo temporis articulo. confectam pariter atque adhibitam esse hanc precationem, quo vehementissimis Noster cingeretur & ageretur calamitatum procellis. Nam miserum & egenum se profitetur *vs. 2*; vitæ conservationem exorat *vs. 3*; diei angustiarum meminit *vs. 7*; de superbis ac violentis, contra semet insurgentibus, queritur *vs. 14*; & osiores suos nominat, *vs. 15*. Id interim hac occasione memoratu dignum est, Davidem nostrum, cum infelicissimus videretur mortalium, felicissimum tamen jure reputari, ab hostium enim caterva misere divexatus, & hinc extorris ac exul, in deserto internum persensit Spiritus S. alloquium, Psalmum ipsi egregium inspirantis, precum formulam dictantis, orandi ardore instruentis, mireque recreantis. Hæc, hæc causa est, quare triumphum lætus canit *Pf. IV. 8*: *Indis gaudium cordi meo, præ tempore, (quo) frumentum eorum (inimicorum meorum) & mustum eorum multiplicantur.* Hæc, hæc causa est, quare orans ingeminat, *Pf. XXIII. 4*: *Cum ambulavero in valle umbrositatis, non timebo mihi malum, quoniam tu (ô DEus) mecum &c.*: Profecto vix ante Davidem aliquis parem expertus est fortunam, vix, si Johannem exceperis Ev. angelistam & Apostolum, aliquis post eum. Divinus quidem Moses, in eremo commoratus, familiarem cum DEO conversationem adipiscebatur *Exod. XX. 21. Num. XII. 8.* conf. *DN. Russi diss. de vario Mosis in montem Sinai ascensu*; At vero populi tantum Israëlitici obmurmurationibus, ac rusticitate fatigatus, fugam capescere, hostibusque insequentibus terga dare non cogebatur, neque hinc tanto, quanto David, opus habebat lenimento. En ergo David felicior Mose. Solus forte Johannes gemina vidit hilaria. Nam à Domitiano, Imperatore, in Insulam Pathmum, relegatus, ut precariam traheret animam, Christi apparitione amœna, rerum futurarum revelationibus, ac mandato scribendi fuit beatus, *Apoc. I. 9. 11.* conf. *Campeg. Vitringæ Anacrisin Apocalypseos in Prologo p. 9.* En ergo David & Johannes æque felices! quia ambo in solitudine constituti, ambo mundi

di persecutionibus expositi, ambo odio habiti, aura gratiæ divinæ refocillati, ad scribendum impulsī, & miro solatio perfusi sunt. Ceterum id ex hætenus allatis adhuc fluit, *nostrum quoque dictum*, in medio tribulationum æstu, calamo Davidis exceptum, atque in usum ejusdem versum esse.

§. IV.

Operæ autem pretium esse omnino judicamus, ut gravem quoque quæstionem, breve sub examen revocemus: *An scil. in hoc Psalmo LXXXVI. agatur de futura adhuc nostris temporibus, eaque solenni, vel plane universali Gentilium conversione, adeoque petitio hæc Davidis tum demum complementum sit nactura, cum Gentiles omnes, missa Idololatria, ad DEum sancte fuerint conversi?* Olim Conradus Potinius, in *Harmonia Psalmorum* adstruere ausus est, in Psalmorum volumine, *chronologicam fatorum Ecclesiæ*, inde à Davidis ævo, ad mundi finem usque, *contineri recensioem*, ita ut singuli Psalmi, certam annorum, ac eventuum periodum fiant, ac, quidnam in Ecclesia sub ista periodo sive fausti, sive infauti contigerit, ordine enarrent. Sed commentum hoc, ut rejiculum & nullum, jure reprobavit B. Mich. Waltherus, Sen., quippe qui hanc inter ipsum & Potinium, agitatam controversiam prolixè persequitur in *Centuria Miscellaneorum Theologicorum* Num. 18. Qu. 5. pag. 239. seq. Sed neque hodie defunt, qui, nescio, quæ non arcana, sicuti in aliis Libris biblicis, ita pariter in Psalmorum Volumine aucupantur, quos non novissimorum temporum casus, resque futuras, absque fundamento, venantur. Nomen inter hos suum profitetur Autor der *Mystischen und Prophetischen Bibel* (*) qui in *Notis ad Titulum Psalmi LXXXVI.* quæstionem, supra positam, rotunde audet affirmare. Ita

B 2

nam-

(*) Lucem hæc Biblia Mystica aspexerunt Marburgi. Anno 1702. in 4. opera ac studio D. Henr. Horchii, Herbornensis, & aliorum, uti memorant DNN. *Collectores der deutschen Actorum Eruditorum Part. IX. p. 763.* ubi etiam recensio hujus operis prolixè instituitur, à pag. 762. — 768. Utut autem subinde quædam, veterum ex oculis excutientia, & ad veram veri Christianismi praxin manucentia in eo occurrant, dolendum tamen est, varia dogmata erronea, utpote de regno Christi millenario, de universali infidelium, scil. Judæo-

namque ibidem, proposita Psalmi inscriptione: Ein Gebet Da-
vids, mox subjicit, dessen Erfüllung in aller Krafft erst seyn wird,
wenn nach dem Sieg der Heiligen über dem Anti-Christ, und sei-
nem Anhange, alle Heyden werden kommen, und anbeten für dem
H. Ern, Offenb. 15. 3. Ehe dieses aber geschieht, bitten die
Gläubigen in ihrer Angst, mit David, billig um ein gut Zeichen,
daß sie dadurch getröstet, mögen ausharren, bis ans Ende.
Verum enim vero *ἡντοπα* allatum non potest non à nobis ne-
gari & pernegari. Nimirum I. prænотamus, ab eo imprimis
tempore, quo Fanaticismus & Pietismus caput, proh! efferre
cœpêre, spem quoque meliorum temporum, seu sperandum,
ante extremi judicii diem, felicem Ecclesiæ statum, ab aliqui-
bus esse exclusum atque obtrusum, adeo ut Dn. D. Spenerus in
Libello: Behauptung der Hoffnung besserer Zeiten, alioque: Ret-
tung der gerechten Sachen künftiger Hoffnung besserer Zeiten, &c.
omne in meliorum temporum commendationem & delinea-
tionem, collocet studium. Et cum hac de spe meliorum tem-
porum hypothesis, præter alias dulcedines imaginarias, in-
volvat quoque assertionem, de futura ante judicium extremum,
solenni, uti *Judeorum*, ita & *Gentilium*, conversione; non potest non
cum spe meliorum temporum, universalis omnium, saltem nu-
merosa multarum Gentium conversio ad fidem Christianam,
propinari, venumque exponi. Hinc pro memorata Gentilium
conversione tanquam pro aris & focus depugnant D. Joachim.
Langius

rum ac Gentilium, conversione, & similibus, audacter infimul pro-
pinari, quapropter DNN. *Autores* der Unsich. Nachr. an. 1712. p. 724.
sequens breve ac nervosum de explicatione, in Bibliis mysticis re-
periunda, ferunt judicium: Sie läuft grossen Theils auff Deutungen,
so nach der Mystischen Theologie schmecken, und applicationes auff die
allgemeine Juden-Bekehrung, und des tausendjährigen Reichs hinaus.
Dannenhero regieren Cocceji Auslegungen überall, und sol insonderheit
Mosis Lied und Segen, nebst dem Hohenliede, von gedachtem Reiche
handeln. Ceterum *Horchii* Scripta Fanatica varia à *Petersenio* in-
serta esse, ingentibus de ἀποκατάστασις πάντων Voluminibus,
ipsa ocularis edocet inspectio. Vid. B. *Fechtii* *Lectiones in Syllogem*
disp. XIII. §. 2. p. 201. seq.

Langius, Theologus Hallensis, in *Anti-Barbaro Orthodoxia Part. IV. Sect. II. Cap. II. p. 691*, & ex Reformatis, *D. Conradus Mel in Missionario Evangelico, Sect. I. Cap. I. pag. 1. seq.* Nec ab iis abit *Dn. D. Jo. Franc. Buddeus*, Theologus Jenensis, in *Institut. Theologiae Dogmaticae, Lib. II. Cap. III. p. 674.* scribens: *Cum per B. Lutheri nostri reformationem, nova Lux in Ecclesia orta sit, nihil obstat, quo minus ejus radii etiam ad Gentiles diffundantur, ut quidam adhuc ex eorum numero ad Deum convertantur.* Nec minus famigeratissimus Reformatorum Doctor *Campegius Vitringa*, in *Anacrisi Apocalypseo ad Apoc. XV. 4 p. 684. seq.*, idem hoc littus appellere gestit. Contrariam interim sententiam, quod solennis Gentilium conversio nequicquam expectetur, post alios, optime tuitus est *Summe Ven. Dn. D. Albert. Joach. de Krackevitz*, olim nostrae, hodie Gryphicae Academiae Theologus celebratissimus, in *diff. de Conversione Gentilium promovenda, Sect. II. §. I. -- IX. p. 37. seq.* Sed cum intimos ipsius hujus controversiae recessus scrutari, praefixus prohibeat scopus, (II.) ad ipsas duntaxat Psalmi nostri LXXXVI, ejusque versus IXni, vindicias nos accingemus, offensuri, haudquaquam solennem Gentilium conversionem, adhuc futuram, inde evinci posse ac comprobari, ubi tamen mirari subit, *D. Langium*, omnia licet, quae speciem quandam praese ferre videbantur, pro coloranda & statuminanda sua opinione, corradere laborantem, in *Anti Barbaro Part. IV. p. 691. sq.*, praesentem non sollicitasse locum. Ante omnia ergo (III.) supponimus, maxime ultimorum temporum felicitati, & sic infimul desideratae Gentilium conversioni futurae, obstare descriptionem luculentam infelicitatis ultimorum temporum, judicium extremum antecessurorum. In sacris scil. Pandectis praedicatur, fore ut salvifica Christi agnitio & receptio in postrema mundi fece, saltem apud plurimos, desideretur *Luc. XIX. 8: Veruntamen filius hominis veniens, num inveniet fidem super terra?* (de cujus dicti vero sensu legi mereatur, *B. Pfeifferus in der gerechten Sache*, & alibi; Adde *Cel. Dn. Job. Christ. Wolfii Curas Philologicas & Criticas ad h. l. p. 725.*), impietas autem ac quaevis flagitia vires sumant, *1. Tim. III. 1. sq.* In extremis diebus instabunt tempora molesta. Erunt enim homines suamantes &c. Et quid effato Servatoris clarius *Matth. XXIV?* Ibi enim

de extremo Christi ad iudicium universale adventu, sermo-
nem fieri, in propatulo est ex *vs.* 29. 30. 31. 36. Jam vero *non*
alma probitas, sed alta securitas adventum hunc immediatè ante-
cedet, quandoquidem maxima mortalium turba iisdem, qui-
bus homines ante diluvium viventes, moribus, i. e. pessimis,
gavisura dicitur, regnantibus ubique non nisi gulæ ac veneris
deliciis, *vs.* 38., & invalescente supino cunctorum monitorum
salutarium contemptu *vs.* 39. Conf. *Gen.* VI. 2. -- 13. *Quid quoque*
instructio Petri manifestius? Ultimum is dubio procul Christi
adventum nobis sistit ob oculos 2. *Pet.* III. 7. 10. 12. Et ecce!
Empæctarum tum plena fore omnia, divus Apostolus edisse-
rit *vs.* 3. 4. Adde *Jud.* *vs.* 17. 18. 19. Jam quæso, quomodo
secum invicem hæce duo conspirant: *Ultimis mundi temporibus*
fidem in Christum, ac genuinam vitæ sanctimoniam, decrementum sum-
pturam, & ultimis illis temporibus fidem in Christum ac pietatem, per
Judeorum ac Gentium conversionem universalem, saltem numerosam, in-
crementum capturam esse, quorum PRIUS Spiritus S., POSTERIUS
Dissentientes eloqvuntur. Conf. B. *Simonii Ungrund der Hoffe-*
nung besserer Zeiten, B. Nungesseri Spem desperatam meliorum tem-
porum, B. Boldigii schlechte Hoffnung besserer Zeiten &c. Conci-
liationis quidem viam, more suo, invenisse, sibi visus est, *Dn.*
D. Buddeus l. c. p. 674, existimans, posse sententiam de insigni
quadam infidelium conversione ita quoque intelligi, ut sta-
tuatur, *felicem Ecclesiæ statum non illico secuturum iudicium extre-*
mum, sed eundem per hominum securitatem, summopere iterum obscu-
randum, hinc & hostes gravissimos excitandos esse. Et sic facilius sen-
tentiam de meliori ecclesiæ statu sperando, conciliari cum iis *Scripturæ*
locis, in quibus tempora, diem extremum proxime antecessura, ceu mi-
sera, omnisque boni expertia, describuntur, neque sic huic sententiæ ob-
stitutum locum illum, Luc. XII. 8., persuasus est. At vero nemini
antea istiusmodi conciliatio in mentem venit, cum aurea tem-
pora, diem extremum, absque interventu novæ miseriæ, an-
tecessura, à reliquis deprædicentur. Hinc ut lubrica subveni-
ret causæ, novum colorem quærere, vir doctissimus amavit,
quem tamen minus esse fidum, facile fatebitur, qui rem
totam secretiori subjecerit pensitationi. Sane hac ratione

non spem meliorum temporum, ante iudicium extremum extitutorum, simpliciter & absq; addito, asserere, sed ad summum, spem istam meliorum temporum, mox iterum desitutorum, & in pejora ante extremum diem mutandorum diutaxat, promittere conveniret. Quid? quod non videmus, qui posteriori hoc sensu, de speciosa istiusmodi spe gloriari queant huius opinionis figuli. Accipiunt enim, ad confortandam spem suam, Locum Paulinum Rom. XI. 25. 26., eumque de solenni Judæorum conversione, post hac futura, interpretari gestiunt; quem tamen contra dissentientes vindicat D. D. Gebhardus in Habakuko enucleato pag. 1. seq. Jam quæso! quomodo hæc duo secum invicem consonant, Unum: πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται, universus Israël (scil. ultimo ævo convertendus, juxta mentem Antagonistarum) salvabitur, Rom. XI. 26., & alterum: Pejora tempora, post illa meliora, sequentur. Certe si numerosa Judæorum cohors, cum Gentibus, Christo pariter, juxta dissentientes, subiectis, salutem æternam est consecutura, pejora tempora non sequentur, quia conversa concio in fide ac pietate genuina persistet, adeoque infidelitati deplorandæ, vitiisque pessimis, locum non relinquet. Si autem pejora tempora de novo sequentur, dici haud poterit, numerosam istam conversionum concionem actu salvatum iri, quia ipsa pejorum temporum conditio id insinuat, quod plurimi ad vomitum sint redituri, peccatis pessimis litaturi, & sic ab æterna vita excludendi. (IV) In duplici ergo οἱ ἀντιλέγοντες sunt differentia. Alii non quidem universalem, solennem tamen, atque amplissimam infidelium conversionem defendunt, inter quos nomen profitentur D. D. Buddeus in institut. Theologia dogmaticæ, pag. 673., & D. D. Joach. Langius l. c. pag. 691. Alii contra universalem omnium Gentium conversionem adstruunt, inter quos post Conradum Mel in Missionario Evangelico, seu Consiliis de conversione Ethnicorum Cap. I. pag. 1. seq., numerandus est D. Horckius in præfatione der Mystischen Bibel, scribens: Das wird die offene Thür seyn, die Philadelphia bekömmt, zur Bekehrung NB. aller Völcker unter dem Himmel. Monstrandum itaque primum erit, PRIORIS SENTENTIE FAUTORES, nihil hic præsidii invenire. Causari quidem poterant,

poterant, non posse Davidem de insigni Gentilium conversione, primis Novi T. & succedentibus temporibus, per Apostolos, eorumque in officio successores, procurata, exaudiri, quia nimis augusta & ampla hic prædicatur, ac promittatur Gentium ad verum veri DEI amplexum & cultum accessio, qualis olim neutiquam contigerit. Hinc inferent forte, de novo ac solennissimo Gentilium ad Ecclesiam Christianam confluxu, Prophetam loqui, qualem argumentandi modum *Langio* semper arridere, ipsa ocularis edocet inspectio. Sed mirari certe subit, qui tanta confidentia viri eruditissimi ad emphaticam & largam Scripturæ definitionem provocare audeant, cum tamen ipsi, non *universalem omnium omnino, sed insignem duntaxat multarum Gentium conversionem* sibi sumant defendendam. Næ! si ipsi sacrarum litterarum sono tam arcte heic inhærere gestiunt, non solennem tantum multarum, sed universalem cunctarum gentium in melius mutationem statuere tenentur, atque asserere. Dicitur enim expresse: כָּל גִּיּוֹת, OMNES GENTES, *quas fecisti, venient, & incurvabunt se coram facie Tua, Domine.* Quoniam ergo, hoc non obstante, multarum tantum Gentium conversionem solennem, eamque futuram, adstruunt, amplam ipsimet ac emphaticam Scripturæ assertionem, quam ubique urgent, non attendunt, & consequenter tacite concedunt, posse etiam vaticinium Davidis ad tempora jam præterlapsa respicere, & factam olim Gentilium multorum conversionem indice indigitare digito. Quod si autem nobis objecerint, nos nostra expositione emphaticam ac amplam Scripturæ descriptionem non assequi, idem, quod in nos intorquent, in eos retorquere possumus, telum, illos scil. pariter sua expositione amplam Scripturæ descriptionem migrare, qua ratione ejusdem, cujus nos insimulant, criminis rei erunt. Sed missis his, CUM POSTERIORIS SENTENTIÆ PATRONIS, quibus *universalis omnium Gentilium conversio arridet, & nominatim Horchio*, paulisper digladiari volupe est. Sane Hic non, quod pueri in faba, reperisse se ratus, manifestam Sacrarum Litterarum assertionem urget, dicens, diserte Psalmistam fari: *Omnes Gentes, quas fecisti, venient, & incurvabunt se coram facie tua,*

Tua Domine; Nunquam vero ullis retro seculis omnium omnino Gentium incurvationem coram facie Domini inauditam esse. Ergo eandem in secutura posthac, in fece mundi, post devictum cum asseclis Antichristum, tempora rejici, adeoque universalem Gentilium ad unum omnium conversionem ante judicium extremum, prophetico prædici spiritu, & certissime sic expectandam esse. Imo hanc expositionis novitatem ex *Apoc. XV. 3.* confirmare audet, clamitans, introduci ibidem Sanctos, canticum Moïsis ac agni intonantes, & post alia, juxta v. 4. *erumpentes*: πάντες τὰ ἔθνη ἡξοῦσι, καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώπιόν σου, i. e. omnes Gentes venient, & adorabunt coram Te. Expresse namque *Horchius* l. c. musteam suam, de omnium sub cælo populorum conversione, hypothesein, ex collatione *Apoc. XV. 3. seq. cum Ps. LXXXVI.* evincere studet ac extorquere, hisce usus verbis: Ein Gebet Davids, dessen Erfüllung erst seyn wird, wenn nach dem Sieg der Heiligen über den Anti-Christ und seinem Anhange alle Heiden werden kommen, und anbeten für dem HErrn, Offenb. 15. v. 3. Enim vero (α) Unde demonstratum dabitur, in allegato Apocalypseos loco respici ad verba *Psalmi LXXXVI. 9.* Certe non Davidis, sed Agni & Moïsis canticum à faustis victoribus ingeminatum esse, legimus *Apoc. XV. 3.* Adhæc phialarum effusio ad ultimam spectat mundi ætatem, vs. 1, & connexa est cum extremo judicio *Cap. XVI. 15. seq.*, monente *B. Calovio in Bibliis illustratis h. l. pag. 1871.* Collimari ergo potius in Apocalypsi potest ad *Es. LXVI. 23.* Sicut enim heic apud *Esaïam*, omnis caro, seu homo (scil. qui in cælum beatorum est assumptus v. 22.) de mense in mensem, & de Sabbatho in Sabbathum venturus dicitur, ad incurvandam se coram Jehova, lætam quasi festivitatem in cælis indefinenter agendo, DEUMque summum continue venerando ac collaudando; Ita pariter *Johannes* audit canticum Victorum super bestiam v. 2, eapropter quoque ovantium, quod omnes Gentes, salute nempe æterna donatæ, sint venturæ, & adoraturæ coram Domino vs. 4. Quod si autem Gentium incurvationem accipere malueris, de earum confectione, ac invita majestatis divinæ veneratione, juxta dictum *Matthæi Cap. XXIII. 39.* & *Phil. II. 10.*, me non habebis morose

morose refragantem, cum adoratio hæc ex manifestatione judiciorum divinorum derivetur *Apoc. XV. 4.* Quæcunque jam expositio fuerit acceptata, pateſcet quam clarissime, locum Apocalypſeos pro parallelo venditari, qui revera parallelus non est, ex quo id prono fluit alveo, perperam in interpretationem effati Davidici: *omnes Gentes incurvabunt se*, ex altero Apocalypſeos textu, hæc inferi verba: *post victoriam Sanctorum super Antichristum, ejusque Sectatores*, quippe quæ in Psalmo non extant, & impertinenter eidem assuuntur. (β) absque causa locutio universalis ita simpliciter & illimitatè intelligitur, de omnibus omnino Gentilium personis, nulla excepta, quia hac ratione numerus electorum non minor, sed major numero vocatorum, saltem huic æqualis foret, contra *Matth. XX. 16. & XXII. 14.* Cur enim vocatorum multitudo superare dicitur paucitatem electorum, & actu salvandorum? Procul dubio propterea, quia hominum plurimi in ignorantia ac errorum tenebris remanebunt. Quod si vero ultimis temporibus singulae Gentes, una cum toto Judæorum choro, salvificam in Christum fidem amplexando, convertendæ sunt, & Pseudochristiani, Antichristum antea venerati, cessaturi, non remanebunt plurimi in tenebris ignorantia ac errorum, præsertim cum felix conversorum conditio, ac exoptata fidei morumque innocentia per integrum mille annorum decursum, si Diis placet, duratura propinetur. Hinc *B. Joh. Cluverus in Comment. ad Apoc. XV. 4. pag. 189.* Neque sic, ait, impletur in hoc seculo prophetia ista, ut omnes omnino Gentes veniant, & verum DEUM ac Christum ejus, prout ipse præcepit, honorent, præsertim regno bestia ad ipsum extremum diem permanente, quantumvis debilitato maxime, sed aut de jure, aut de eo, quod tenentur facere omnes Gentes, loquitur, aut omnes Gentes pro plurimis, aut variis Gentibus dicuntur. (γ) Interpretatio Horchiana se ipsam tollit; Scilicet post aliam Sanctorum super Anti-Christum victoriam, adeoque post plenarium Anti-Christi excidium, universalis Gentilium conversio existimatur secutura. Jam vero totalis Anti-Christi, ante tremendum extremi judicii diem, deletio, solido destituitur fundamento, cum *Paulus* expresse *2. Thess. II. 8. coll. v. 4.* testetur, *iniquum*, seu Anti-Christum

Christum occidentalem, à Domino NB. apparitione demum adven-
tus sui, aboletum ac sublatum iri. Nec est, quod cum Cl. Dn. Joh.
Abrah. Kromayero in *Commentatione in Aug. Confess. Disp. XVII. Qu. 3.*
pag. 511. non de Anti-Christo ipso, sed tantum de Anti-Christi
reliquiis, ac affeclis, dictum Paulinum interpreteris, dicasque,
ex mente Apostoli, hos, post caput deletum, adhuc residuos,
per Christum, ad iudicium venientem, pariter extirpatum
iri. Nam non reliquiarum duntaxat quarundam, sed ipsius
Anti-Christi, deletionem dièrtis verbis edoceri, ipsa loquitur
ocularis inspectio. Conf. B. D. Neumannii *diss. de Excidio Anti-*
Christi, quæ in Tractatu de Chiliasmo subtilissimo est quinta, Cap. III.
pag. 168. seq. Quia itaque plenarium Anti-Christi excidium
non diu extremum antecedit iudicium, sed cum ipso illo ju-
dicio proxime erit conjunctum, colligere est, nec universa-
lem Gentilium conversionem, quippe quæ post dictum exci-
dium creditur eventura, ultimum mundi diem per integrum
millennii spatium esse præcessuram. (d) Bene notandum est,
baud legi: quod omnes Gentes sint convertendæ, sed solummodo, quod
omnes Gentes sint DEUM adoraturæ, ac veneraturæ. Verus enim veri
DEI cultus, & honor Gentilibus tribuitur, qui salutaris conver-
sionis effectus est ac consequens. Sicuti enim conversio stricte
dicta, consistit in perceptione fidei in Christum salvificæ, per
Evangelii verbum, à Spiritu S. collatæ, adeo ut remissio pec-
catorum exoptata ex ipsa conversione derivetur *Actor. XXVI.*
18.; Ita conversionem, quippe quæ ipsa remissione peccato-
rum, seu justificatione, prior existit, demum insequitur san-
ctificatio, accurate appellata, seu mutatio vitæ in melius, ibi; Et
per hanc operationem Spiritus S., quæ sanctificationis nomi-
ne venit, pietas vitæ, adeoque sincerus DEI cultus ac veneratio
debita in hominum cordibus exoritur. Summa: Debent ho-
mines prius salutariter Christum cognoscere, per fidem reci-
pere, ac ad DEUM verum converti, quam Eundem rite ve-
nerari possunt, ac decenti prosequi cultu. *Quomodo enim in-*
vocabunt, in quem non crediderunt? Rom. X. 14. Ex his ad ocu-
lum, ni totus fallor, perspicere est, in Gentilibus, DEUM ad-
orantibus, & sincere colentibus, supponi præviam in Chri-
stum

sum conversionem, ac fiducialem per Christum ad DEUM
accessum. Et quia hoc necessario præsupponitur, me vel ta-
cente, liquet, Davidem de *Gentibus conversis* exaudiri, ac optime
intelligi posse, hunc in modum: *omnes Gentes conversa venient, &
incurvabunt se coram facie tua, Domine.* Hac ratione non simpli-
citer omnes omnino Gentes, nemine excepto, sed tantum *o-
mnes Gentes ad Christum conversa*, dicuntur verum adoraturæ Deum.
Nihil sic habetur de universali cunctorum, sed particulari dun-
taxat nonnullorum Gentilium conversione. Quapropter, (e)
vaticinium Davidis recte de *primis Novi T. Seculis*, quibus omnes
omnino Gentes ad sincerum Christi amplexum, Apostolorum
ac Successorum ministerio, convocatæ sunt, numerosa quo-
que concio Christianæ se fidei addixit, intelligitur. Bene B.
Bakius in Comment. in Psalterium ad h. l. pag. 334. a. Licet, ait: hunc
*Psalmum quoad materiam, de Christo totam agere, non concedamus,
dicimus tamen, Davidem hoc vaticinio ad Christi tempora respexisse, &
Apostolorum, ibi certe copiose Gentes advenerunt &c.* Consentit Mün-
sterus ad *h. l. Bibliorum Critic. Tom. III. col. 1458. (5)* De cætero
nimis liberaliter *Horchius* noster causatur, tum demum petiti-
oni Davidicæ, in præsentī Psalmo comprehensæ, pondus ac-
cessurum, atque complementum, cum fortunata obtigerit Gen-
tilium conversio. Quilibet enī, nisi qui in meridie coecu-
tire vult, perspicit, Davidem DEI præsidium & adjumentum
in variis necessitatibus, uti per totum Psalmi ambitum, ita
etiam *versu 7.* exorare, & argumentum velut persuasorium so-
lummodo desumere *ab incomparabili DEI majestate ac potentia, v. 8,*
ita comparata, ut ipsæ Gentes, à vera veri DEI notitia, ac vene-
ratione, hætenus alienæ, eandem olim sint agnituræ, & Nu-
men tam majesticum flexis poplitibus veneraturæ, *v. 9. 10.*
Quanam ergo fronte asserere valet *Horchius*, ante factam Gen-
tilium conversionem, petitioni Davidicæ neque satisfactum
esse, nec satisfactum iri? Sane dum palmaria Davidis inten-
tio eò collimavit, ut divinam gratiæ auram in se derivaret,
clarum est, toties DEUM humillimæ annuisse supplicationi,
quoties desiderato auxilio anxium refocillavit. Adhæc, Gen-
tilium conversionem ne unico quidem verbo David expetit,
sed,

sed, data tantum occasione, ut futuram prænunciat ; Qui itaque tum demum exauditionem petitioni huic responsuram, dici potest, cum gentes ubique omnes ad verum DEUM ita colendum confluxerint ? Denique (§) absque omni veritatis specie *Auctor Bibliorum mysticorum* existimat, fideles cum Davide interea, donec ista Gentilium conversio evenierit, *bonum quoddam efflagitare signum, quo erecti, ad finem usque perseverare queant.* Nam signum, ceu illustre favoris divini documentum, in confusionem hostium, exorari legitur v. 17. At vero illud ipsum, eapropter exorari, ut fideles eousque, donec Gentilium accessio ad veram Ecclesiam contigerit, infracto semper maneat animo, non legitur, quapropter *commentatio Horchiana*, ad alendum auream meliorum temporum spem, excogitata, tenues abit in auras.

§. V.

Vastum jam pelagus, in quod *Horchius cum asseclis suis* nos deduxit, egressi, arctam adhuc connexionem effati nostri, cum reliquo *Psalmi LXXXVI.* corpore, commonstrare volupe est. Memoratus nimirum Psalmus indice ipso titulo, est *egregia Davidis & cujuslibet pii præcatio* (1) *pro protectione* ab hostibus v. 2. ita ut generalis *de exauditione divina* v. 1. antecedit, & *de exhibenda gratia* v. 3. sequatur petitio, junctis ubique selectis movendi rationibus ; (2) *pro recreatione animæ* v. 4, argumento petito, partim à desiderio DEI, ex parte fidelium v. 4., partim à benignitate divina ex parte ipsius DEI v. 6., subjecta iterum generali *acceptionis precum petitione* v. 6. 7, & argumento desumpto ab incomparabili DEI *majestate & potentia* vers. 8. 9. 10. Conf. §. IV. num. 5. (3) *pro deductione in viam veritatis* v. 11., nec non pietatis, ibi, addita *pollicitatione celebrationis divinæ*, v. 12, eam ob causam quoque instituendæ, quia clementia DEI variis se exerit speciminibus v. 13. 14. 15. (4) *pro confortatione in angustiis* v. 16. & *præbendo ejus causa signo* v. 17. Ex hac aliquali totius Psalmi dispositione, ac in membra potiora resolutione, liquet, dictum nostrum ad tertiam pertinere partem, vi cujus humillima ad Deum dirigitur oratio, *pro deductione in viam veritatis & pietatis*, adeoque posterius versus XI. segmentum ita sonat : *Compono (aduna) cor meum ad timendum Nomen Tuum.*

SECTIO

SECTIO II.

Expositionem dicti nostri tradens.

§. I.

DAVIDICAM, quæ nostræ considerationi subjacet, sententiam, esse *petitoriam*, qua aliquid plane necessarium à coelesti expetitur Numine, primore statim intuitu dispalescit. Operæ ergo pretium erit, in genuini sensus investigationem, ipsa dispicere *argumenta explicantia*, seu *circumstantias*, in dicto nostro obvias.

§. II.

Persona ergo petens, seu petitor, qui aures velut DEI obtundere audet, dicendo: Compone cor MEUM &c., est David, & quilibet Pius. Dico: *DAVID*, nam is variis divexatus tribulationum, persecutionum, anxietatum, tempestatibus, non solum ex instinctu Spiritus S. Psalmum huncce concinnavit, adornavitque, id quod jam *Sect. I. §. 3.* monere volupe fuit, sed etiam eundem ipse usurpavit, & in res suas vertere studuit. Hinc aufert titulum *Psalmi Davidis*, non tantum ab *Auctore vel Scriptore*, qui Spiritui S. manum commodavit, sed etiam à *Petitore, vel Rogatore*, qui illum tempore arumnarum ingeminavit, & hoc posterius suo calculo approbat *Targum*, seu translatio Chaldaica, ita habens: *עליון הוה דאודא* i.e. *precatio, quam precatus est David.* conf. *Sect. I. §. 2. sub fin.* Dico autem porro: *QUILIBET PIUS.* Nam Psalmorum Volumen, præter alios multifarios usus, sistit nobis *Canticorum & precum Librum*, quem Spiritus S. evulgari voluit, non solum in gratiam Judæorum, sed etiam Christianorum, hac fini, ut ex illo cantica & preces in variis necessitatibus DEO offerre discerent. Sane & Veteres Christianos ex *Psalterio* destimpfisse *hymnos*, tam in publicis congressibus, quam domi decantandos, ex præscis monumentis ostendant *Rechenbergius in Hierolexico, col. 1535.* *Celeb. DN. D. Wernsdorffius in dissert. de prudentia in Canticionibus Ecclesiasticis adhibenda Th. 8. p. 22. seq.* & *Swicerus in Thesauro Ecclesiastico, Tom. II. col. 1568. seq.* Unde *Paulinus canit:*

Ocyus

Turba ad consuetos modulamina dulcia Psalmos

Advolat, & sanctis solatia querit in hymnis.

Nec minus pios Veteres ex eodem Psalterio preces, ad DEUM fundendas, mutuo petiisse, ita ut Psalmi, post orationem Dominicam, primum locum inter preces antiquæ Ecclesiæ obtinuerint, memoriæ prodidit *Metaphrastes in Vita Gregorii Agrigentini*, & prolixè comprobavit *Hildebrandus in Rituali Orantium p. 62. seq.* Et quod Psalmorum Liber nobis egregias orandi formulas, & diversa precum genera exhibeat, subministretque, probatione haud indiget, quia rerum adsunt testimonia. Considera septem Psalmos penitenciales, & fatebere, eos a penitentibus summa cum utilitate adhiberi posse. Unde *Augustinum* accepimus lethaliter decumbentem, Psalmos hosce describi, & parietibus cubiculi affigi curasse, infimul vero illos multis cum lacrymis quotidie recitasse, uti est apud *Possidonium in Vita Augustini Cap. XXXI. Operibus præmissa*. Considera Psalmos laudativos & eucharisticos, e. g. Psalmum XXXIV. CIII. CIV. CV. CVI. CXVII. CXIX. CXXXV. CXXXVI. &c. & fatebere, eosdem gratis, & beneficiorum divinorum memoribus, apprime inservire. Considera Psalmos querulos & consolatorios, e. g. Ps. III. IV. XIII. &c. & fatebere, eosdem afflictis, anxiusque maxime prodesse. Quid multis? Orationes nobis in Psalmorum paginis suppeditari, loquitur speciatim *inscriptio Psalmi XXXII. XLII. & aliorum*, quorum quilibet audit משיב, h. e. *intelligentem reddens, instruens*, nam inde perspicimus, prædictos PSALMOS docere, quomodo homines cum Davide, sive ob peccata, sive ob calamitates, anxii, gratiam divinam anhelare debeant. Idem testatur *titulus Psalmi CII. ita habens: הַפִּלָּה לְעַנִּי כִּי־עָטָף* i. e. *precatio pauperis, cum obruitur, (miseriis)*. Ecce Psalmus CII. salutatur *precatio pauperis*. Quis ergo non videt, eundem miseris præscriptum esse, tanquam preces, adeoque ab illis, infortunii tempore rite usurpari? Id tantummodo caveatur, ne imprudenter Psalmos nonnullos, ad statum nostrum haud quadrantes, precando imitemur, aut, quæ David, prophetico ductus instinctu, contra insanabiles protulit hostes, ex mera vindictæ

vindictæ cupiditate, oraturi in perniciem inimicorum nostrorum dirigamus, quapropter pessime pessimi aliqui mortalium Psalmo CIX., ad accelerandam alterius mortem, abuti audent, ostendente D. Job. And. Schmidio in disp. de abusu Psalmi imprecatorii, vulgo vom todtbeten, §. IIX. seq. p. II. seq. Conf. M. Zeitfuchsi Theologiam Exegeticam (quæ olim prodierat sub titulo: Biblischer Wegweiser) Part. II. p. 151. Jam ad rem. Sicut nimirum Psalterium salutari meretur egregius precum Liber, Ein allgemeines Gebeth-Buch der Kinder Gottes; ita Psalmus LXXXVI. insignem constituit precationem, vel orationis formam, quam David præscripsit piis, ut in gravibus rerum difficultatibus uterentur, monente Junio ad h. l. p. 530, qui addit, Davidem propterea nullam adhibuisse circumscriptionem temporum, personarum, aut locorum, ut alibi fecit, sed iis tantum argumentis usum esse, quæ fidelibus omnibus convenire possunt. Conf. Job. Coccejum in Commentario in h. l. §. I. Opp. Tom. II. p. 334. Et quia hoc firmo stat talo, ex se patet, pro PETITORE, qui memoratum Psalmum adhibere valet, non tantum Davidem, sed etiam quemlibet pium jure venditari. Hinc bene B. Bakius in Comment. in Psalterium p. 330. b. Nobis, inquit, licet hoc Psalmo (86.) uti, quoties in angustiis versamur, ut DEUS hostes compescat, servet nos in verbo suo, und unsern einigen lieben Catechismo, confundatque illos, quibus semper nova arident &c. id quod suo quoque calculo comprobatur Luc. Osiander in Bibliis h. l. p. 1005. ed. Latin. Et quia hoc pariter demonstratum est, atque evictum, immotum stat, cum Davide quemlibet pium ingeminare posse: *Componere cor MEUM &c.*

§. III.

Aliam quidem viam heic multi cum Augustino, Paulo Burgensi, Bugenbacio, Luc. Osiandro in Summariis Biblicis, aliis, ingredi amant, pro Rogatore non Davidem, ac pium quemvis, sed Christum, habentes, quorum rationes in medium affert B. Bakius in Comment. ad h. l. pag. 330. Enimvero omnes illas, utpote maximam partem parum ponderosas, minutatim excutere, nec vacat, nec necesse est. Hinc solummodo binas, quibus le Blanc nititur, expugnare animo sedet. Nimirum Jesuita Thomas le Blanc, olim in Academia Remensi & Mussipontana Theologiæ Professor,

fessor, in *Psalmorum Davidicorum Analyfi, & Commentario* (Opere
 vastissimo & sex Tomis constante) Tom. IV. ad h. l. p. 1335 calcu-
 lum Mariana & Bellarmino, Davidem orantem introducentium,
 addit, dicitque, eos bene ita statuere. Nihilominus tamen mox
 pag. 1336, Christum heic preces fundere adstruit, scribens: *Chri-*
stus hic loquitur, instante sua passione, in qua juvari postulat. Petit re-
surrectionem suam, eamque prädicit cum omnium Gentium ad DEUM
conversione. Ita Augustinus, Ugo, Bruno, Remig. Strabus, seu glossa
ordinaria &c. Et ne gratis videatur in hanc concedere senten-
 tiam, mox subjicere amat: *Christum hic loqui & non alium, duo*
mibi maxime persuadent, Primo, quod dicit vers. 2. quoniam sanctus sum.
Solus autem Christus id dicere potuit. Quis alius orans id diceret, cum in
oratione nos humiliare debeamus. Neq; dicas, Davidem saepe suam prädicare
innocentiam, ut Ps. VII. 9. & XXVI. 1, nam non loquitur de innocentia re-
spectu Dei, sed de innocentia respectu Saulis & Absalonis, quos non laeserat.
Secundo, Psalmum hunc agere de Christo maxime etiam probat illud vs. 13.
Eruisti animam meam ex inferno inferiori, i. e. è Limbo, loco subterraneo.
 En! binas Jesuitæ rationes! **PRIMA** huc redit: Eum, qui se san-
 ctum nominat, in hoc Psalmo loqui, sed solum Christum se ita no-
 minare posse; Ergo Christum in hoc Psalmo loqui. At verò (1)
 posito, vocem Hebræam קדוש heic significare sanctum, miror
 ante omnia Lingvam Jesuitæ evangelicam, fassi, neminem ho-
 minum, præter Christum, sibi Sancti nomen indere posse aut
 debere. Quis enim nescit, à Pontificiis, præsertim Jesuitis,
 Mariam, Jeremiam Prophetam, & Johannem Baptistam, peccati ori-
 ginalis contagione, & consequenter etiam peccati actualis im-
 puritate eximi. Sane Jesuitæ tanquam pro aris & focis depu-
 gnant pro immaculata Mariæ conceptione, uti videre est ex
 Ferdinandi Qvirini de Salazar Defensione pro immaculata Deiparæ vir-
 ginis conceptione, & Strobelsii Spiegel ohne Macfel, das ist: Maria
 ohne Erbsünde empfangen und geboren. Diserte quoque in
 Concilio Tridentino Sess. VI. Can. 23. p. m. 51. asseritur, beatam virgi-
 nem in tota vita peccata omnia, etiam venialia, ex speciali DEI privi-
 legio, vitasse. Annon Jesuita noster huic Canoni in faciem con-
 tradicit, statuendo, neminem, præter Christum, se sanctum
 deprädicare posse? cum Maria ex Concilii Tridentini decisione, ne
 D . venia-

venialibus quidem peccatis se contaminaverit, adeoque sanctissima fuerit. Quis porro nescit, Ignatium Lojolum, Sectæ Jesuiticæ Parentem, undecim annis ne verbo quidem lapsus esse, si Petro Ribadeneira in *Descriptione vitæ Ignatii Lib. V.*, fidem adhibes; Aloysium Gonzagam ne quidem veniali peccato aliquo se polluisse, si Conrado Janingio in *Actis Aloysii Gonzagæ* p. 126. 161. credis; Bellarminum primam in baptismo acceptam sanctitatem illibate semper servasse, & vitæ innocentia sanctos angelos æquasse, si figmento Jesuitæ Frizon dans la vie du Cardinal. Bellarmin. p. 479. seq. vacivas præbes aures; Franciscum nulla unquam actuali prævaricatione se coinquinasse, si fistula *Libri conformitatum Francisci*, apud Autores der Unschuld. Nachr. anno 1717. p. 195. caperis. Qui ergo le Blanc, salvis Romanæ Ecclesiæ fabulis, adstruere valet, solum Christum se posse sanctum nuncupare? Quis denique nescit, dari, juxta Pontificiorum doctrinam, Sanctos, qui plus boni peregrare, quam ad propriæ salutis impetrationem fuerat opus, & horum Sanctorum opera supererogationis, quæ vocant, aliorum defectus supplere, vendente his Papa Romano ex thesauro meritorum, pro parata pecuniæ summa, tanta operum alienorum copiâ, quanta requirebatur. Unde in Canone Missatice oratur; *Sanctorum Tuorum NB. meritis precibusque concedas, ut in omnibus Tue protectionis muniamur auxilio.* Conf. Gæbelii *Cæsareo Papiam Roman.* Part. III. p. 755. seq., & *Taxam Cancellariæ Apostolicæ* p. 115. seq. Hac ergo ratione iterum propria religionis suæ vineta cædit le Blanc, neminem, præter Christum, Sancti appellatione venire posse, concedens, cum, ex mente Pontificiorum, Sancti deprehendantur, non tantum sufficientibus, sed etiam superfluis actionibus bonis instructi. En! sic le Blanc, vi veritatis victus, præter intentionem suam, Confessorem agit Evangelicum. (2) B. Lutherus in *Glossa marginali* vocem Sanctus exponit per Antiphrasin: *minime sanctus*, inquiens: Heilig kan hier auch heißen verdammt und veracht, per Antiphrasin, als ein Ketzer. Sed vereor, ne nimis dura hæc videatur acceptio. (3) R. Salomo in *Peruscb ad b. l. Bibl. Buxtorff. fol. 726. b. duas* affert expositiones, verbis biblicis: *שָׂאֲנִי שׂוֹמֵעַ*, mox subjungens: *אֲדוֹמִי*

גדופי וחלתי ויכולת בידי להנקם ואני שותק כך היא
 באגדת תלים. דא פרשו רבותינו בברכו' ולא חסיד אני
 שכול מלכי מזרח ומערב יושבין בכבודן ואני ידו מלוכלכות
 וכו' בדם i. e. Nam ego audio contumeliam
 meam, & opprobrium meum, licet facultas sit in manu mea, ad ulci-
 scendum. Sed ego sileo (patiens sum). Ita est in Agadath Tillim (h. e.
 Explicatione Psalmorum Allegorica). Expositio alia. Interpretati sunt
 Rabbini nostri in Berachoth (Tractatu Talmudico): Nonne חסיד (miser)
 sum, nam omnes Reges Orientis & Occidentis sedent in honore suo. Sed
 me quod attinet, manus meae repletae sunt sanguine & mola & secundi-
 na. Ecce! si prior Rabbiorum interpretatio arrideret, vox חסיד
 non denotaret sanctum, sed patientem injuriarum; Si autem
 posterior placeret, miserabilem significaret, honoris ac felicitatis
 expertem. (4) Licet David se sanctum appellare nequierit,
 quoad sanctitatem inherensam, seu propriam, cum omnes sancti ve-
 niam peccatorum suorum expetere teneantur, Ps. XXXII. 6,
 coll. Ps. XIX. 13.; Attamen sanctum praedicare se valui, quoad
 sanctitatem imputatam, seu Christi, fide apprehensam, quando-
 quidem Christi Sanctitas fidelibus, eandem fide ad se pertra-
 hentibus, a DEO, tanquam propria, imputatur, Rom. IV. 3. 5.
 1. Cor. I. 30. 2. Cor. V. 21. Phil. III. 19. Et licet hanc ipsam Pon-
 tificiorum chorus admittere recuset, adeo ut Andradius in defen-
 sione fidei Tridentinae p. 471. justitiam imputatam appellare audeat
 amentissimam insaniam, & spectrum cerebri Lutherani; misere tamen
 sibimetipsis imponunt, & non nobis, sed ipsis lucidissimis
 sacrarum litterarum testimoniis apertum indicunt bellum. (5) B. Mart.
 Geierus in Comment. in h. l. col. 1476. dici posse, arbitratur, Davidem
 indicare voluisse, se esse ex numero renatorum, qui fidem operibus de-
 claret, & quidem in collatione ad adversarios, qui sane mala causa ni-
 tebantur, cum ipse esset innocens, unde equum sit, vi datarum promif-
 sionum, ut sui a DEO habeatur ratio. Mox quoque subjicit, huc
 pertinere, quod Casaubonus Exercitt. contra Baronium p. 54. tem-
 pore V. T., quo Reges vicini vexarunt Judaeos, eorumque re-
 ligionem extinctam cupiverunt, illos, qui orthodoxi erant,

vocatos esse **חַסִּידִים** *chafidim*. Interim (6) vox **בְּנֵי חַסִּידִים** sumitur nonnunquam *passive*, pro *Beneficiario*, qui beneficiis afficitur, uti *Pf. XXX. 5. XXXI. 24.* alibique, observantibus *B. Geiero in Comment. in Psalm. XII. 2. col. 162, in Psalm. XXX. 5. col. 424,* nec non *in Comment. in Prov. II. 8. p. 90, Gussatio, in Commentariis Linguae Hebraic. p. 274. b. aliisque.* Adde *Bibliandri (i. e. Nihrii) Erz götlichkeiten der Hebräischen Sprache, Part. I. p. 406. seq.* Hac itaque ratione David sibi nomen *Beneficiarii*, qui beneficiis matus est divinis, tribuit, id quod Batavi vertunt *Gunstgenoot*, & nostra lingua efferri potest: *Günstling*. Quid jam magis in *Davidem* quadrat hac ipsa appellatione? Et quia *David* benefactis divinis cumulatus, proximo quoque suo benefacere, eumque blandis officiorum generibus demulcere studebat; hinc à *LXX.* redditur *ὁσιος*, i. e. *sanctus*, à *Luthero*, *Heilig*. Profligato sic primo Jesuitæ firmamento, *ALTERAM* quoque subruamus oportet. Nimirum *Psalmum* hunc de *Christo* agere, maxime etiam probari putat *le Blanc ex vers. 13: Eruisti animam meam ex inferno inferiori, i. e., si ipsum audit, ex Limbo Patrum*. At profecto hoc fundamentum, quod satis solidum Jesuitæ videtur, ita est comparatum, ut per se ruat, pessumque cadat. Nam *Limbus ille Patrum*, una cum *Limbo*, quem vocant, *infantum*, ac *purgatorio*, merum est otiosorum ingeniorum figmentum, unde quoque *le Blanc ad vers. 13. col. 1368.* nihil plane pro eo statumando afferre potuit, præter auctoritatem *Augustini*, & *Thomæ*. Sed uti *Thomas* fallit & fallitur; ita ad *Augustinum* nequicquam provocatur, *partim* quia fidei doctrina non humana, sed divina nititur decisione; *partim*, quia *inferni* quidem cujusdam, quod mortui eunt, nequicquam autem *Limbi Patrum* mentionem facit *Augustinus in Enarrationibus in Psalmos ad b. l. Opp. Tom. IIX. fol. m. 207. col. 2;* *partim* quia ipse laudatus Pater nihil certi determinare audet, inquiens *loc. cit. col. 1, Incerta sunt hæc. Conf. B. Job. Gerhardum Loc. de de morte, §. 166. seq. LL. CC. Tom. IIX. p. 199. sq. B. Carpzovium, in disp. de descensu Christi, ad inferos, Dispp. Academ. p. 708. & B. Alberti in der Wiedertegung Collonitschii pag. 118. seq.* Qui ergo tam audacter dictum hocce de liberatione *Christi ex Limbo Patrum*, loco plane utopico, exponere audet Jesuita.

Sane

Sane *Hanna* lætabunda, inter alia ita orat: 1. *Sam.* II. 6. *Jehova* descendere facit in infernum, & ascendere facit. Ecce! *Hanna* in infernum detrusa, & ex illo extracta! An ergo illa forte in *Limbum Patrum* fuit demissa, & inde postea potenti DEI manu iterum emissa? Somnia ex eburnea porta! Sane, si rem totam æqua judicii lance expendimus, facile deprehendimus, hanc ex inferno inferiori educationem, metaphorica loquendi ratione, nihil aliud significare, quam liberationem ex ima calamitatum fovea, in quam *David* se subinde sentiebat profunde demersum. Ex hac miseriarum fovea prodibat *Hanna*, & DEO summo id ferebat acceptum. Pari modo sermo in præsentis Psalmi loco fit de profundo ærumnarum barathro; in hoc sæpenumero demergebatur *David*, & ex eo, per DEI gratiam iterum emergebat. Quid ergo obstat? quo minus *Davidem* heic loquentem, & honorifice de Numinis clementia prædicantem audiamus. Haud male *Coccejus* in *Comment. ad. b. l. §. 18. Opp. Tom. II. p. 335. b.* Anima, ait, sive vita *Davidis*, & aliorum sanctorum, non erepta ex inferno corporum, h. e. regione mortis, in qua corpora dissolvuntur, & destruuntur. Non igitur hic infernus hic intelligitur. Et signanter addit: inferno inferiori, ἀδὲς κατωτάτης, ut distinguat à sepulchro, & loco resolutionis cadaverum. Intelligitur ergo hic reatus, dominatus peccati & mortis, tristitia, desperatio, æterna mors, ex qua se ereptum asserit &c.

§. IV.

Sed quisnam est is, quem *David*, & quilibet pius precando accedunt, ac à quo compositionem cordis, humillimo mentis affectu, præstolantur, erumpentes: *Compone cor meum* &c. Non opus certe est sinuoso flexu & reflexu, quia, absque omni anfractu, ad verum boni desiderati Auctorem pervenire licet. Certe idem ille, à quo deductio in viam veritatis ardentissime efflagitur *vs. 11*, est quoque is, à quo compositio cordis, quoad timorem DEI, expetitur, indice ipsa arctissima vocum cohaesione; Jam autem *JEHOVA*, seu *DEUS* verus, est is, à quo deductio in viam veritatis efflagitur. Ergo *JEHOVA* quoque, seu *DEUS* verus, est is, à quo compositio cordis quoad timorem DEI, expetitur. Præterea idem hicce *Jehova*, per

totum Psalmi ambitum, & in singulis fere versibus à pio nominatur Oratore, utpote vs. 1. 3. 4. 5. 6. 8. 9. 11. 12. 15. 17. Quis itaque ambigeret, sicut reliquas, ita etiam hanc petitionem, *de efficienda cordis compositione*, ad verum DEUM dirigi? Deprehendimus autem *heic Nomen DEI omnium principalissimum יהוה*. Judæi religioni sibi ducunt, propriis illud efferre litteris, & ita, uti scribitur, legere, adeoque per: *Jehova* pronunciare, vocem potius *Adonai* (vel etiam *Elohim*) substituentes. Sic namque extat in *Kidduschim* fol. 71. אמר הק"ה לא כשאני

נכתב אני נקרא נכתב אני ב"ד ה"א ונקרא באלף דל"ת

i. e. *Dixit DEUS benedictus: Non sicut scribor, pronuncior. Scribor per Jod He, (i. e. per litteras יהוה), & pronuncior per Aleph Daleth, (i. e. per litteras אדני Adonai).* Licet vero multi Christianorum in eo pollicem premant Judæis, quod legere nolint *Jehova*, sed *Adonai*, uti placet *Buxtorffio in Lexico Hebraico pag. 158., Drusio de Tetragrammato Cap. XIII. seq., Bibliorum Critic. Tom. VI. col. 2156. seq., Wasmutho in Disp. de Nomine hocce, Opitio in Atrio Linguae S. Part. III. n. 142. p. 115., Carpzovio in pec. diss., quæ inter disputationes Academicas est IIX. p. 287. seq., Georgio Ottoni in dispp. de nomine יהוה, aliisque.* Licet, inquam multi Christianorum cum Judæis legere nolint *Jehova*; Attamen id faciunt non inepta Judæorum superstitione, naniisque anilibus ducti atque commoti, sed rationibus philologicis, allatis à *B. Dilhero Dispp. Acad. Tom. I. pag. 711. seq. Conf. Dn. Præsidis dissert. cui titulus: Psalm CXLV. & aliorum à corruptelis vindicatio, novæque Poëscos Hebraice Consideratio S. XXIIIX. pag. 43. seq.* Næ! antiquissimis retro Seculis pronunciationem nominis tetragrammati per proprias litteras inter Judæos viguisse, ipsi Judæorum Sapientes largiuntur, dicentes, illud à summo Sacerdote semel quotannis festo expiationis, in solenni illa benedictione populi *Num. VI. 24. 25.* præscripta, pronunciatum esse, uti legere est in *Sota Cap. VII. fol. 37.* hisce verbis: במקדש אומר את השם בכתבו i. e. *In Sanctuario efferebat (Sacerdos) nomen illud (יהוה) secundum litteras.* Mirari hinc merito subit inconsiderantiam doctissimi *Drusii,*

Drusi, pro imperitia, imo pro blasphemia venditantis prolationem hujus nominis per Jehova, dum in *Præteritis ad Apoc. XIX. 12. pag. 445.* scribit: *Quod hodie contendunt, legendum esse Jehova, mera imperitia est, utinam non esset blasphemia.* Nos nihil ob stare existimamus, quominus memoratum nomen, quod à quatuor litteris appellari assolet τετραγράμματος, ita legamus, uti scribitur, adeoque per Jehova exprimamus, id quod eleganti eruditionis apparatu commonstrare studuit *Cel. Dn. D. Dantzius in Præfatione, præmissæ Paradigmatibus Nominum & Verborum lit. a. 4. seq.* Adde *J. H. Maji Theologiam propheticam*, (quæ olim sub tit. *Dissertationum* s. prodierat) *Loc. II. §. 20. pag. 66. seq.* Sed majoris momenti est, observasse, nostrum illud Jehova esse nomen DEI PARTIM maxime *emphaticum* ac *significantissimum*, denotat enim vi originis suæ, à radice יהוה, fuit, extitit, essentiam, seu *Ens existens*, non nude, sed *emphaticè*, ac in sensu eminenti, quod scilicet existit ab æterno, in præsentì, & in æternum, teste *Johanne Apoc. I. 8. Cap. XV. 5. ; expers omnis initii & finis, Es. XLIV. 6. Ps. CII. 28;* imo quod omnibus Entibus, tam visibilibus, quam invisibilibus, existentiam est impertitum, cum ipse DEUS hanc emphasin indice indiget digito, inquiens: *Ero qui ero Exod. III. 14. Conf. D. D. Dantzius l.c. ; PARTIM essentialè*, quod toti essentiaæ divinae, omnibusque sanctis personis, competit, nam Jehova (DEUS) exercituum audit *sanctus, sanctus, sanctus*, non nisi cum respectu ad tres Trinitatis personas, *Es. VI. 3. Et quis nescit, & Patrem Ps. CX. 1., & Filium Exod. III. 4. coll. vs. 2. Jer. XIII. 6., & Spiritum Sanctum. 1. Reg. XXI. 10. Cap. XXIV. 2. coll. Act. I. 16. 2. Pet. I. 21. appellari Jehova ; PARTIM proprium, & incommunicabile*, quod ita uni soli vero DEO competit, ut extra compositionem spectatum, nulli creaturae nudæ tribuatur, *Ps. LXXXIII. 19 coll. Exod. III. 15. Es. XLII. 8.* Nec enim ulla creatura potest esse Ens existens ab æterno, in præsentì, & in æternum, cunctis quoque aliis Entibus existentiam largiens; Ergo neque Nomen tam *emphaticum* meris creaturis convenire potest. Equidem nomen hocce, in compositione cum aliis vocibus, ad varias res finitas, e. g. *montem Moriã Gen. XXII. 14., altare Exod. XVII. 15., ac urbem Hierosolymorum Ezech. XLIX. 35. applicari*

cari, ultro fatemur; inde vero inferendum haud est, ac si ipsæ hæ creaturæ titulum *Jehova* auferrent. Nam e. g. Mons Morija non audit *Jehova*, sed: *Jehova videbit*, sicque per *Jehova*, nemo, nisi summus DEUS, designatur, quemadmodum, si aliquis nominatur *Gottlieb*, non nominatur DEUS, sed is, quem DEUS amat. Quapropter quoque ex eo, quod *Christus Jehova* appellatur, immote contra *Socinianorum*, aliorumque officias, vera ejus Deitas comprobatur. Vid. B. Gerbardum in *Exegesi Loc. II. de DEO* §. 28. seq. pag. 216. seq., *Quenstedium in System. Part. I. pag. 271. seq.*, *Bothfaccum in Anti-Crellio L. 3. Sect. I. Cap. II. p. 537.* aliosque. Licet autem ex *Socinianis*, *Crellius de DEO & attributis divinis Cap. XI*, & ex *Arminianis*, *Simon Episcopus Instit. Theol. Lib. III. Cap. 2.*, amica quadam sententiarum harmonia causentur, nostrum *Jehova non nomen esse*, & primo ac immediate essentiam divinam significare, sed verbum: *Jeheve*, i. e. *ERIT*, adeoque denotare duntaxat constantiam *DEi in servando promisso*, *Israëlitarum Patribus olim dato*, ut experimento ipso cognoscant, eum esse *Jeheve*, i. e. *ERIT*; eorum tamen *Φλασίας* dextre profligavit *Joh. Henr. Majus in Theologia Prophetica Loc. II. Cap. I. §. 15. seq. p. 63. seq. (*)*. Jam judica, quisquis es, annon ad *DEum summum* hæc, de præstanda cordis compositione, oratio tendat? Næ! is humili compellatur supplicatione, qui nomine *Jehova* insignitur; nomine *DEI* maxime emphatico, Ens, nunquam non singulari plane modo existens, denotante; nomine *DEI* essentiali, ad omnes *DEitatis* personas pertinente; nomine *DEI* proprio, nec communi nudis creaturis cum *DEO*. Quis ergo non videt, altissimum Numen compellari ac invocari? Neque causæ quid subest, cur ad solum *Christum*, s. *Filium DEi*, hanc precationem mitti, statuamus, cum B. *Luca Osiandro in Summariis Bibl. h. l. pag. 1005. ed. lat. scribente: Est hæc Davidis precatio principaliter ad Filium*

(*) Rancida Verporum fabula, qua per *Schembamphorasch*, (uti ajunt) seu nomen *DEI* proprium, propriis expressum punctis, à *Servatore nostro*, in secula benedicto, cuncta patrata esse miracula, blasphemio eructant ore, legere est in *Toldos Jeshu p. 6. seq. ex edit Wagenfeilii in Telis igneis Satanae*. Adde B. *Lutherum vom Schembamphorasch, Opp. Altenburg, Tom. II. fol. 277. seq.*

Filiam DEI directam. Nam omnia ita sunt comparata, ut ad totam SS. Trinitatem oppido quadrent. Quî itaque arctius Textum restringeremus, ac filium totius Sermonis exigit, imperatque? Verbo: Jehova, DEUS summus, Pater, Filius, & Spiritus S. supplici mente exoratur, ut cor componat, uniatque, ad genuinum timoris DEI exercitium.

§. V.

Tandem ultimo loco dispiciendum erit: *Quale bonum à religioso desideretur Petitore.* Id vero est *compositio cordis ad timorem DEI.* Fontes ita fluere novimus: יְהוָה לִבִּי לִירְאָה שֶׁמֶךְ quod, nostra quidem sententia, verti potest: *Compone cor meum ad timorem nominis Tui.* Equidem illud יְהוָה non eodem modo ab omnibus exponitur. Sed aliquos regiam heic viam aperte migrasse, indubium est. Hi etenim, an ἀβλεψία, an alia causa factum, anceps hæreo, diversam plane ab ea, quæ in originali propinatur Textu, radicem animo volverunt, rati, extare h. l. futurum יִיחַד latetur, ex rad. יָחַד latatus est. Præi- vere LXX. interpretes, reddentes εὐφρανθήτω ἡ καρδία μου, i. e. *exhilararetur cor meum.* Secutus est Vulgatus, vertens: *Latetur cor meum,* ad cuius ductum Ulenbergius in versione Germanica, (quæ nil est, nisi vulgata versio latina, induta tantum veste germanica) exprimit: *Laß sich mein Herz erfreuen.* vid. Bibl. Pentapla h. l. p. 125. Conspirant amice Syrus, Arabs, Æthiops. Deceptus hinc facile est tot tantorumque Antecessorum fulgore ac authoritate, Augustinus, ut itidem vocem, & non satis latinam, & Hebræo textui non conformem, adhibeat, sequentem subministrans translationem: *Jocundetur cor meum, ut timeat nomen Tuum,* moxque subjiciens: *Ergo timor in jocunditate est. Et quomodo jocunditas si timor? Nonne timor amarus solet esse? Erit ergo aliquando jocunditas sine timore, modo jocunditas cum timore. Nondum est enim plena securitas, nec perfecta jocunditas. Si nulla jocunditas, deficimus. Si plena securitas, male exultamus. Ergo & jocunditatem aspergat, & timorem incutiat, ut de dulcedine jocunditatis, perducatur nos ad sedem securitatis &c.* En! Flacius (*) propitia veritate monens,

E
imperi-

(*) Flacius in Clavi Scripturæ Part. II. col. 655. ita: Divus Augustinus super Psalmos

imperitia lingvæ Hebrææ, *Augustinum* pias potius meditationes, quam *Psalmodum expositiones* concinnasse. Jucunditatis namque mox cum timore, mox sine timore, mentionem injicit, etiam si in ipso textu Hebræo neque vola neque vestigium de jucunditate deprehendatur. Pariter versionis vulgatæ error in errorem induxit *Job. Pricæum in Annot. in b. l., Bibl. Critic. Tom. II. col. 1459*; ut, lucem dicto affusus, ὑπερολογίαν comminisci, ac verba textus de naturali ordine deturbare, haud sit veritus, scribens: ὑπερολογία, pro: Timeat cor meum nomen Tuum, ut letetur. At vero tam odiosa est, & oppido violenta istiusmodi trajectio, qua pars quædam sacrarum litterarum distorquetur, ut, nulla urgente necessitate, tantum ut vestigiis aberrantis Interpretis presse insistatur, in subsidium vocari non debeat, quapropter de Philologiæ Hebrææ arcanis egregie meritus est Vir Excell. atque doctissimus DN. M. Franc. Wockenius, hodie Professor Lipsiensis sat inclytus, Scripturam S. V. Testamenti, in diversis eruditissimis Opusculis, a variis invidiosis figuris, quas vocant, Grammaticis, immunem præstando, & hinc luci publicæ exponendo; *Pietatem criticam in Hypallagis tollendis occupatam*, nec non *Textum Hebræum ab Enallagis liberatum*, quibus addi potest *Præsidis mei, Scrutinium philologicum*, ostendens, nullos in Scriptura dari Pleonasmos. Videant interim Romanæ Ecclesiæ Basiatores, qua conscientia vulgatam versionem suam deperire, pro *authentica* ex decreto Concilii Tridentini *Sess. IV. Decreto II. p. m. 22.* agnoscere, atque juxta ejus ductum Scripturæ S. interpretationem suscipere queant, cum tamen sæpissime multis parafangis à textu originali distet, & hinc ad avia nos seducat, faciatque, ut Junonem pro nube amplectamur. Linquamus autem inconsideratam turmam, ac, quid Spiritus S. in lingua sancta nos docet, penitus contemplemur. Vox ergo מִימִי imperativum sistit in Conjugatione Piel, à Radice מִי, *univit*, demque significat, ac: *componere, combina, aduna*, id quod cuilibet, vel

Psalms scribens, ita eos infeliciter, imperitia Hebrææ lingvæ, exponit, ut potius suas quasdam pias meditationes conscripserit, quam ipsos exposuerit, ac illustraverit. Non enim raro ei (quod pace tanti Viro dixerimus) aliud pes, aliud rhythmas canit, aut agit.

vel mediocriter in Hebraicis versato, non potest non in oculos illabi, & manifestum esse.

§ VI.

Compositio autem, seu unio quæritur CORDIS. *Componere* ait precans, COR meum. Cordis nomine hoc loco, non in sensu proprio, venit illa carnis particula, in corpore humano abscondita, quæ significatio valet 2. Sam. XIII. 14, 2. Reg. IX. 24. &c.; Sed in sensu tropico, anima rationalis, altera hominis pars, eaque primaria, & corporis regina, utpote quæ acceptio in infinitis Sacrarum Litterarum Locis dominatur, e. g. 1. Sam. XVI. 7. Ps. XXIV. 4. LI. 12, LXXXIV. 3. Prov. XXIII. 26. Jer. XVII. 9, Matth. V. 8, VI. 21. XV. 8., Ebr. IV. 12. XIII. 9. 1. Pet. III. 4. &c., quæque semper obtinet, quoties DEUS nuncupatur Scrutator Cordis, e. g. Jer. XVII. 10, 1. Thess. II. 4. & alibi. Non anxie in præsentī inquiremus, in genuinam ejus rei causam, quare cor ponatur pro anima humana. Vulgatum si sequeris tramitem, id ideo fieri putant, quia cor sit sedes atque habitaculum animæ, quam, de sede animæ in corde, hypothefin, post Aristotelem Libro de Animalium motione Cap. X., Opp. Tom. I. p. m. 546, Hieronymum de Vestitu Sacerdotum ad Fabiolam, Opp. Tom. VI. p. 56. nec non in Comment. ad Matth. XV. Opp. Tom. IX. p. 47, aliosque veterum, exosculatur Picinellus in Mundo Symbolico Lib. III. n. 552. p. 244, cordi hoc apponens lemma: Digna sedes animæ! Conf. Flacii Clavem Scripturæ Part. I. col. 178. seq. Sed pollicem hisce autoribus premere nolunt ex antiquis, Plato in Timæo, seu Dialogo de Natura, ex recentioribus, Cartesius Tr. de homine, Part. IV. Princip. n. 189, & Dioptric. Cap. V. n. 13, dum ille cerebrum, hic pariter cerebrum, speciatim tamen glandulam pinealem, pro sede animæ venditavit, licet & hujus Sententiæ nervos incidere studeat Dn. Gotl. Hardtius in Disp. de Sensatione, an in solo fiat cerebro, Lips. an. 1683. Nec minus ab iisdem longissime recedunt Christian. Warltizius in Tract. de Scrutinio lacrymarum p. 104, & Paulus Felgenbauer im Büchlein Adam p. 96, animam in sanguine residere rati. Conf. Herm. Säden im gelehrten Critico, Part. I. Qv. 62. p. 688. seq. At vero, cum nobis hic non liceat esse prolixis, candidè tantum profiteamur, nostro tenui judicio, animæ quidem sedem omnium probabilissime statui cerebrum, (eorum enim assertum, qui

animam dicunt totam esse in toto corpore, & totam in qualibet corporis parte, utpote contradictionis labe vix absolvendam, rite exploravit ac rejecit *Ludov. Winslovius in Dissert. de anima locata, seu de sede animæ rationalis in corpore p. 3. seq.*), quandoquidem meditationes intensiores superiorem capitis partem maxime afficere atque commovere assolent; Nihilominus tamen Animam nomine *Cordis* insigniri existimamus, quia præ ceteris, *cordis* requiritur integritas, si anima in corpore remanere, eique ulterius præesse, & vitam communicare debet, atque motum, saltem corde læso, aut vulnerato, anima omnium facillime cogitur discedere, corpusque relinquere exanime, ut faceam, cor, ex sententia *Aristotelis de Generatione animalium Lib. II. Cap. VI. Opp. Tom. I. p. m. 824.* esse *primum vivens & ultimum moriens*. Sed abundet heic quilibet suo sensu. Nobis sufficit, *cordis* voce, uti alias, ita etiam in *nostro Psalmo*, ipsam denotari animam, cum suis facultatibus, proprietatibus, operationibus, cogitationibus, affectibus, cupiditatibus, desideriis, conatibus, & similibus. Licet enim tum, cum à corde distinguuntur cogitationes, motiones, & ejusmodi alia, uti *Gen. VI. 5. Cap. IIX. 21. Matth. XV. 19.* Cor accipiatur *strictius*, pro ipsa anima in se; Attamen quando *solius cordis* injicitur mentio, non memoratis simul iis, quæ cordis sunt, aut à corde proficiscuntur, ultro patet, *cordis* vocabulum sumi *latius*, non tantum pro ipsa anima essentia, sed infimul quoque pro iis, quæ ad animam pertinent, & ab anima ortum trahunt. Jam vero in dicto nostro *solum* nominatur Cor. Ergo per illud designatur anima cum omnibus iis, quæ anima, tanquam Spiritui, in oppositione ad corpus, competunt, uti modo diximus.

§. VII.

Tandem pius ostendit Rogator, ad quidnam *Cordis* compositio expetatur, inquiens: *Compone cor meum לִירָאָה שִׁמְךָ*. AD TIMERE NOMEN TUUM. Ante omnia ergo, quid *Nomine Domini* designetur, indicandum erit. Intelligitur ergo non *nomenclatura*, seu nomen DEI, e. g. Jehova, & similia, quatenus litteris & Syllabis constant, quo nonnulli referunt *Exod. XX. 7. Levit. XXIV. 11. 16*; neque fama ac gloria divina, quam admirandis suis operibus sibi peperit, uti *Pf. CXXXV. 13*; sed ipsa res
nomi-

nominata, seu Ens eminentissimum, nomine *Jehova*, & similibus, expressum, ipsum scilicet *Numen celeste*, quatenus se in verbo suo veluti nominavit, revelavit, notumque fecit. Summa: *Ipsē DEUS vivens*, cum sua *majestate*, *proprietatibus*, *præstantiis*, *operibus*, *verbo*, quorum quodlibet in sui nos venerationem rapere aptum natum est. Certe *nomen DEI* pro *DEO ipso* sumi, Sole clarius elucet ex *Deut. XXIX. 58*, ibi enim ponitur *Nomen*, idemque mox explicatur per: *Jehova, DEUM Israelis*. Sic quoque *Pf. XX. 2*. mox dicitur: *Exaudiat Te Jehova*, mox: *Exaltet Te nomen DEI Jacobi*. Ecce! initio *ipse DEUS* nominatur, & deinceps æquipollenti locutione mentio fit *Nominis DEI Jacobi*. Adde *Pf. XLIX. 11*, *CXIII. 1*, *CXVI. 4*, *Es. XXX. 27*, *Mich. V. 3*. Nec mirum est, *DEI majestatem*, *proprietas* &c., efferri per *Nomen DEI*. Sane *Nomen* alicujus rei, vel personæ, est id, per quod res ista vel persona inprimis cognoscitur, & ab aliis distinguitur. Jam vero *DEUS vivens* sua *majestate*, *proprietatibus*, *præstantiis*, *operibus*, *verbo* &c.: rite cognoscitur, & ab omnibus rebus creatis distinguitur. Quænam enim creatura effulget *majestate divina*? Quænam *omnipotentia*, *omnisapientia*, *omniscientia*, & sic porro? Quænam *operibus creationis miraculosæ*, *providentiæ universalis* &c.? Quænam *verbi tam incomparabilis promulgatione*? Apprime *Siracides DEUM* appellare gestit τοῦ ὀνόματος, *omne*, *Cap. XLIII. 29*, quandoquidem creaturarum excellentissimæ respectu *DEI* sunt *Nihil*. O! quam belle, quam scite, quamque venuste ergo *DEUS*, ejusque *Majestas*, & alia, titulo *Nominis DEI* insigniuntur. Et quia *DEUS*, ejusque *majestas*, *proprietas* &c. finiti intellectus sphaeram longe transcendunt, hinc *Nomen DEI* tam magnum in sacris Litteris proponitur, ut comprehendi aut enunciari nequeat, dum *Prov. XXX. 4*. quæritur: *Quod est nomen ejus, & quod est nomen Filii ejus*? Adde *Judic. XIII. 8*. Equidem *Joh. Coccejus* in *Lexico p. m. 910*. per *nomen DEI*, in nostro Psalmi loco intelligit *DEUM*, qui nominatur *DEUS peccatoris*. Sed nimis angustis interpretatio ista videtur concludi cancellis. Cur enim *nomen DEI* h. l. non exprimeret *DEUM*, tam quatenus justus, omnipotens, & sic porro, quam quatenus clemens est, & peccato-

rum pœnitentium tangitur commiseratione ? Conf. B. Osiander
Theolog. Moralem Part. II. p. m. 356 seq.

§. II X.

Hoc autem nomen DEI, i. e. ipse DEUS vivens, insigni ma-
jestatis ac eminentiæ jubare coruscus, Hoc, inquam, nomen DEI,
timendum est. Sic enim pius erumpit Orator: *Compone Cor meum,
ad TIMERE Nomen Tuum* Vox *יִרְאָה* alias quoque est nomen,
significans *timorem*. Sed hoc loco pro nomine haberi vix pot-
est, quia poni debuisset in statu constructo, uti *Prov. I. 7.*, dici-
que: *יִרְאָה לַיהוָה שֹׁמֵר* nisi forte admittere heic velis status abso-
luti pro constructo alternationem, de qua agit Dn. D. Danzius
in *Interprete* §. 208. p. 348. Potius in eorum concedimus castra,
qui cum Geiero in *Comment. ad h. l. col. 1481.*, & D. Job. Heinr. Mi-
chaelis in *Annotationibus in Hagiographos Libros Vol. I. ad h. l. p. 646.*
infinitivum Conjugationis Kal cum יִרְאָה paragogico, rad. יִרְאָה, timuit,
commemorant, quippe quem *Deut. IV. 10, Cap. XXIX. 58, Neh.*
I. 11. & sexcentis aliis Scripturæ locis, occurrere, indubium est.
Ut ut ergo hac ratione nostrum: *יִרְאָה*, strictim idem sona-
ret ac: *ad timere*; Attamen nil quoque obstat, quo minus verta-
mus: *ad timorem*, nam infinitivum subinde, & constructione &
significatione, nominis indolem ac rationem induere, vel ty-
rones norunt, prouti e. g. *Pf. CI. 3. עָשׂוּ סִתְיוֹת, facere decli-*
nantium, notat FACTA declinantium. Vid. D. D. Danzium l. c.
§. 129. p. 133. Exoratur ergo compositio cordis ad Timorem
DEI rite recteque exercendum. Enim vero permagni refe-
ret, investigasse, quid *timoris divini* appellatio sibi velit? Ni-
mirum *Timor DEI* sumitur, mox generaliter, pro universo cultu di-
vino, consistente in fide vera, & pietate haud infucata, adeoque com-
prehendit veram DEI agnitionem, salutarem Christi comple-
xum, mali omissionem, boni commissionem, voluntatisque
divinæ observationem. Hoc sensu David *Pf. XXXIV. 12, Do-*
sebo vos, ait, timorem Domini, i. e. quaslibet officii vestri partes.
Sic quoque *timentes DEUM Pf. CIII. 11. 13. Mal. III. 16.* ii sunt,
qui DEUM sincere colunt, atque observant, instar *Abrahami*
Gen. XXII. 12, Obsecrum, Exod. I. 17, Jobi Cap. I. 1. Obadiæ I. Reg.
XXIX. 12, Zachariæ & Elisabethæ, Luc. I. 6, Simconis Luc. II. 25, alio-
rum.

rum. Junge Gen. XX. 11, Prov. X. 27. Cap. XIX. 23; *mox specialiter*, pro certa primi praecepti virtute, quæ à charitate, spe, fiducia, & similibus, distinguitur Ps. CXI. 10. Prov. I. 7. Et hoc sensu Timor pariter accipi videtur, quando ab obedientia erga DEUM distinguitur, uti Deut. VI. 2, I. Sam. XII. 14, Eccles. XII. 13. Conf. B. Baieri *Compendium Theologiae Mor.* p. 288. lit. a, & Clar. *Christiani Stockii Clavem Linguae S.* p. 545. Quod si jam ad nostrum dictum pedem referre placet, non opus est, specialem acceptare significationem, quin potius optime *universum cultum, DEO debitum*, cum B. Oleario in der *Biblischen Erklärung Part. III. fol. 486. b.* intelligere possimus, quia timoris duntaxat DEI mentio fit, neque ulla vox coarctans, aut arctiorem acceptionem insinuans, deprehenditur subjuncta. Porro *timor DEI*, alius est *filialis*, seu *timor cum amore*, quando regeneriti & pii ab offensa DEI sibi cavent, & mandatis ejus morem gerunt, impulsivi, non solo poenæ metu, sed imprimis amore Numinis perfectissimi, & Patris benevoli, per Christum reconciliati, Luc. I. 74. Phil. II. 12. coll. Rom. II. 15; alius *servilis*, seu *timor sine amore*, quando ir-regeneriti & impii ab offensa DEI sibi cavent, & mandatis ejus morem gerunt, impulsivi solo metu judicis, severe punituri. Et hic excludit amorem I. Job. IV. 18. Minime autem existimandum, ac si Timor filialis respiciat DEUM, non ut severum judicem, sed *nude ut Patrem benevolum*, id enim militaret contra Matth. X. 28. Luc. XII. 5, sed distinctio Timoris filialis à servili in eo collocari debet, quod *servilis Timor respiciat DEUM tantum*, ut *severum judicem*, nec *cum amore erga DEUM sit conjunctus*; *filialis autem timor*, licet etiam *exhorrescat DEUM*, ut *severum judicem*, tamen *cum amore erga DEUM sit conjunctus*, ut *credens, ex amore erga DEUM à peccatis sibi caveat*, loquor cum B. Bechmanno in *Annotatt. in Olearii Theol. Moral.* p. 147. Conf. B. Jo. Gerhardi *Scholam pietatis* p. 432. seq. Addit B. Danbæverus in *Collegio decalogico* p. m. 200. *timorem medicinale*, ortum scil. ex metu poenæ, & cum amore DEI conjunctum. Sed eum commode ad *filialem* referri posse, ex ipsa descriptione timoris filialis liquet, id quod suo etiam calculo comprobatur, Dn D. Buddens in *Institt. Theol. Moral.* p. m. 606. Adde Dn. D. Rechenbergii *d. sp. de Timore, & Amore DEO debito* Cap. I. §. 15, 16. p. 9. seq. Quod si jam iterum

iterum dicti nostri Davidici memores sumus, non de timore servili, sed filiali duntaxat illud interpretemur, oportet. Efflagitatur enim Timor DEI, regenitis, seu filiis DEI, competens. Jam vero servilis Timor competit, non Filiis DEI, sed Filiis mundi, *Es. IIX. 12.* E contra autem *filialis timor, qui revera est amor modificatus, character est regenitorum, seu filiorum DEI, Rom. IIX. 15. Gal. IV. 6,* dicente Dn. D. Buddeo, l. c. p. m. 606.

§. IX.

Excussis hactenus singulis, quæ in illustri nostro loco occurrunt, momentis, jam, quonam universa ingenui Rogatoris mens abeat, in proclivi est cognoscere & dijudicare. David ergo, & quilibet pius, ingeminans: *Componere cor meum ad timorem nominis Tui*, cœleste implorat Numen, velit animam componere, combinare, & velut conglutinare, ne in duas quasi partes redigatur, adeoque dimidium DEO, dimidium mundo, Diabolo, divitiis, sacrum sit, serviatque, sed integra maneat & tota, adeoque DEUM unitrinum recte agnoscere, fiducialiter complecti, pia mentis veneratione, ac cultu adorationis religiosæ, prosequi, ei soli placere, ejus jussa exequi, ejus voluntati se attemperare, omnesque cogitationes, consilia, conatus, actiones, unice ac constanter in divini Nominis ac majestatis gloriam, celebrationemque dirigere ac defigere studeat. Verbo: sincerum ac constans DEO placendi studium exoratur, cultusque DEI ingenuus, ex internis cordis penetralibus proficiscens, exesse jussa omni hypocrisi, specie adulterina, vacillatione, ac declinatione injusta ad ea, quæ DEO sunt exosa. Quando alias Spiritus Sanctus infucatum amorem, qui & nobis indulgetur, & hostibus nostris, graphico delineare vult penicillo, *duplicis meminisse amat cordis.* Sic *Pf. XII. 3.* de Filiis hominis, seu impiis, legitur: *Labio blanditiarum NB. IN CORDE & CORDE*, h. e. duplici corde, loquuntur. Et quando hypocritæ, infucato DEI cultui, ac timori, quo simul DEO ex una, & Diabolo, mundo, & Mammonæ, ex altera parte, dicatur servitium, dediti, describuntur, mentio fit *hominum, duplici anima præditorum.* Sic namque *Jacobus Cap. IV. 8. purificate*, ait, *corda vestra, ὑποχολί, i. e. duplices animas*

anima. Faciunt hæc omnino ad sententiam Davidicam rectius capiendam. Quia nempe dantur homines, duplici velut anima gaudentes, instar *Samaritanorum*, Jehovæ fervientium, & Diis suis 2 Reg. XVII. 33.; imo nos omnes ad pessimum istiusmodi vitium, corruptæ nostræ naturæ instinctu, admodum sumus proclives, DEUS humillimis fatigatur precibus, velit cor nostrum ad timorem sui componere, atque adunare, facereque, ne duplex quasi evadat, jam ad DEI, jam ad diaboli & mundi nutum se componens, jam ardore pietatis, jam æstu flagitiorum flagrans, sed potius unice ac constanter DEO adhaereat, totumque sit in eo colendo, honorando, æstimando, & peragendo, quod ipsi arridet, etiam si Diabolus, ejusque satellites, furant, ringantur, & sæviant. Et quid mirum, istiusmodi mentis nostræ ingenuitatem tam demissis anhelari precibus, cum *ex toto corde, totaque anima* DEUM jubeamur diligere *Deut. VI. 5. Matth. XXII. 37.*, & impossibile sit *DEO simul servire & Mammonæ* *Matth. VI. 24.* Non possum, quin afferam verba B. Christ. *Scriberi im Seelen-Schatz Part. I. Conc. V. §. 34. p. m. 62.*, quippe quæ expositionem nostram & firmant & illustrant. Ita autem ille inquit: Unser Herr ist oft den Hunden gleich, welche zwar ihren Herren auf dem Wege begleiten, doch hin und wieder den Vögeln, und andern Dingen, deren sie ansichtig werden, nachlauffen. Es ist gleich einem Wirths-Hause, darinnen etliche Gäste kommen, andere abreisen, da auch oftmahls die ärgsten am liebsten sind, weil sie sich mit des Wirths Humeur am besten vergleichen. Zweiffelsfrey hat dahin der Königliche Prophet gesehen, wenn er betet: **Erhalte mein Hertz bey dem etzigen,** (vereinige mein Hertz) **daß ich deinen Namen fürchte;** die Meinung ist, daß GOTT doch die mancherley flüchtige und unstete Gedanken seines Hertzens, dahin vereinigen und anhalten wolle, daß sie Ihm in der heiligen Furcht des HErrn, und in seinen gottseligen Uebungen, mit ihrem Flattern, nicht hinderlich seyn mögen. Wohin denn auch die merckliche Redens-Art gehöret, deren er sich anderswo (2 Sam. VII. 27.) gebrauchet: **Dein Knecht hat sein Hertz funden, daß er das Gebet zu dir betet,** welche zwar etliche

liche erklären, als wolte er sagen: Dein Knecht hat in seinem Herzen es also beschlossen, und gut befunden. Ich halte aber, der heilige Geist habe hiemit etwas mehr andeuten wollen, daß nemlich, wenn man beten, oder sonst eine heilige Uebung fürnehmen wil, man erst das unstete hin und wieder flatternde Herz gleichsam suchen, und von den weltlichen und eitelen Dingen zurück rufen müsse, als wie die Kinder, die sich ihrem Spiel nach zerstreuet haben, zum Gebet und zur Schule müssen gerufen, und manchemahl gesucht werden. *Nec imperite nostras B. Boblius in Analyse Psalmorum pag. 351. sequentem subministrat paraphrasin: Laß mein Herz nicht wanken, sondern vereinige und verbinde es feste, damit es allein drob sey, wie es dir gefalle, und in wahrer Furcht deines hochheiligen Namens, dir standhaft folge. Lateri horum Duumvirum associabo Theologum Reformatum haud incelebrem, Joh. Coccejum, qui ita in Comment. in Psalmos ad b. I. Opp. Tom. II. pag. 335. perorat: Petit adunari cor suum ad Timorem, h. e. expurgari ab omni nequitia, & duplicitate, ut unice Nomen DEI habeat in reverentia, circa alia bona non trepidet, nullam potentiam formidet, nullam crucem pertimescat. D. Kimchi: שְׁלֹא אֱהִיָּה פֹנֶה אִילָךְ וְאִילָךְ, ne spectem huc & illuc. Timor Nominis DEI exterminat alium omnem Timorem. Timor Domini & Nominis ipsius non est, nisi in corde uno, sive adunato, imo per timorem DEI adunatur cor, quod alioqui duplex est. Nam qui timore DEI carent, ii aliquando eligunt dicere verum, falsum damnare, bona externa facere, mala omittere, non ex amore DEI, aut veri & boni, sed ex concupiscentia & consilio, vel homines fallendi, vel DEO suam justitiam obtrudendi: Quod est cordis duplicis. At ubi timor DEI est, ibi est amor veritatis, & gloria DEI, & sic omnis justitia, & desiderium communionis cum DEO, & odium, imo timor ac horror peccati, & concupiscentia mortificatio, & sic cor purum.*

S. X.

De cætero deviat aliquantum a textus S. tramite Godofredus Arnoldus in den Betrachtungen über die Psalmen pag. 272. sequentem addendo paraphrasin: Vereinige mein Herz mit dir,

die, dem Einigen, daß ich deinen Nahmen fürchte und beständig liebe, nam non unionem cordis cum unico DEO, sed ipsius cordis compositionem, ac velut conglutinationem ad timorem DEI, propinari, ocularis edocet inspectio.

SECTIO III.

Varias, imprimis morales, doctrinas, occasione dicti nostri, afferens.

§. I.

EX dicto nostro, velut illustri quodam specimine, elucescit, Psalmorum Librum maximo in pretio habendum, & auro contra carum estimandum esse. Hinc iis, quæ in Præfat. nostra jam monere collibuit, sequens B. Lutheri effatum in der Anleitung, wie der Psalter nützlich zu lesen, Opp. Altenburg. Tom. II. pag. 251. b. subnectere, haud erit dividia: Der Psalter hat für andern Büchern der Heil. Schrift die Zugend an sich, daß er nicht allein allerley Gutes lehret, und Exempel fürleget, sondern auch aufs allerfeinste mit auserwählten Worten zeigt, und weist, wie man Gottes Gebot solle halten, und erfüllen, das ist, wie ein Herz geschickt seyn soll, daß einen rechten Glauben habe, und wie ein gut Gewissen sich halte gegen Gott in allen Zufällen, wie es zu trösten und aufzurichten sey. Summa: Der Psalter ist eine rechte Schule, darinne man den Glauben, und gut Gewissen zu Gott lernet, übet, und stärcket.

§. II.

Vera veri DEI religio, seu cultus, non in sola pietate morum consistit, sed includit omnino rectam DEI rerumque divinarum notitiam. Loquimur autem de Cultu DEI, sumpto, non in significatione ætiori, seu speciali, quo cultus DEI & pietas pari solent ambulare passu, sed augustiori ac generali, atque sic verum DEI cultum non sola pietate, cognitione DEI rerumque divinarum penitus exclusa, absolvi ac constare, constanter adstruimus.

Eodem hæc recidit nostra assertio, quod homo salvandus, non duntaxat DEUM piis actionibus venerari, ac observare, sed etiam veritates divinas recte imbibere ac cognoscere teneatur. Sane *DEUS vult omnes pervenire NB. ad agnitionem veritatis* 1. Tim. II. 4., & in hac jubemur crescere. Col. I. 11., neque debemus eum, qui doctrinam Christi non offert, recipere in domum (h. e. eo familiariter, tanquam fidei socio, uti) aut, salute impertiri, (h. e. ejus falsam doctrinam approbare) 2. Job. vs. 19. Unde quoque à Salomone requiritur, & ut agnoscat DEUM, & ut eidem inserviat corde integro 1 Chron. XXIX. (Germ. XXIX.) 9. Adde Job. XVII. 3. Et cui bono Scriptura utilis est ad informationem 2. Tim. III. 15., si cognitio rerum sacrarum exulare quit? Cur tenemur à falsis doctoribus nobis cavere, Matth. VII. 15., & Spiritus, seu Doctores, eorumque doctrinas, dijudicare 1 Job. IV. 1., si nulla cognitionis doctrinarum sacrarum habenda est ratio? Cur formam (den Ausdruck, Vortrag, Fürschrift) sanorum verborum jubemur tenere 2 Tim. I. 13. Quomodo præterea rite aliquid agere, ac in specie DEUM pia observantia prosequi poterimus, si, quidnam nobis sit agendum, quem & qua ratione observare debeamus, juxta cum ignarissimis nesciamus? Conf. B. Fechtii diss. cui tit. *Non recte vivitur, si non recte creditur.* Hinc Lactantius in Institutionibus Lib. IV. Cap. IV. p. m. 252., *Non potest, inquit, nec religio à sapientia (agnitione DEI), nec sapientia à religione secerni, quia idem DEUS est, qui & intelligi debet, quod est sapientia, & honorari, quod est religionis.* Nec nobis adversatur dictum nostrum, quod B. Lutherus Germanice ita transtulit: *Erhalte mein Herz bey dem Einigen, daß ich deinen Namen fürchte.* Nam hæc translatio minime agnitionem doctrinarum coelestium proscriptum it, cum timor nominis divini, heic, sensu generaliori, universum Cultoris DEI negotium, ac curam, suo sub ambitu involvat, adeoque cognitionem quoque DEI ac veritatum divinarum complectatur, ut supra jam observavimus Sect. II. §. IIX. Ad hæc non in rivulis acquiescendum est, sed in fontibus. Jam vero fontes limpidissimi ita fiunt: *Componere cor meum, ad timorem nominis Tui.* An sic quoque arva sua Davidico effato rigare

gare poterunt *Indifferentista*? Nimium ergo quantum prædicti *Indifferentista* à janua aberrant, non notitiam articulorum fidei ac dogmatum sacrorum, sed unice pietatem, morumque probitatem, à vero DEI cultore exig., rati: Hinc post Thomastum, apud D.D. Niehenckium in *Compendio errorum Pietisticorum* pag. 27., infamus Dippelius in *Tract: ein Hirt und eine Heerde* p. m. 33. ed. in 8., *Opp. p. m. 873.*, garrit, Christum aliquando ad Orthodoxos dicturum: Ich habe euch nie befohlen recht zu meinen, sondern recht zu thun. Et quam nihili pendat veritates revelatas, vel ex nuperrimo ejus, quod ex ergastulo (*) evolavit, Scripto, cui tit.: *Eröffnete Muthmassungen, und merckwürdige Gedanken über Herrn Jacobs von Melle Commentatiunculam de simulacris aureis*, pag. 19., ad oculum patet, ibi enim lingua plane virulenta Gentilium religionem salutat unice salutarem, scribens: Die armen Heiden waren wegen ihres NB. allein seligmachenden Glaubens, und Gottesdienstes in grosser Bekümmerniß etc. Ludit quoque in re seria Encomiastes Dippelii, *Pagencopius*, (uti perspicimus ex laudatissima *Bibliotheca Lubecens. Vol. III. pag. 529.*) in subiecta *Annotatione* pag. 9. 20. monens, Dippelium ex opinione tantum Gentilium ita locutum esse, nam neque ulla adest limitatio, plane licet necessaria, in expressione scandaliplenissima, neque locutione Dippeliana, isto sensu intellecta, fuisset opus, cum nemo istiusmodi Gentilium imaginationem eat inficias, neque qui Dippelii animum, Indifferentismo religionum

F 3

gionum

(*) Recensionem ac confutationem hujus Schediasmatis instituentes eruditissimi *Collectores Bibliothecæ Lubecensis Vol. III. pag. 527. seqq.*, jure mirantur novum foetum Dippelii, ad perpetuos damnati carceres, & non nisi teterrimis in puriorem doctrinam investivis, ut degenerem matris, Ecclesiæ Evangelicæ, filium, decet, clari, his verbis p. 528.: *Quem vel è vivis jam ereptum, vel ad extremos delatum Garamantas, crediderunt multi, exsurgit denuo, inque scenam publicam prodit famosus jam satis Christianus Democritus, vero nomine Johannes Conradus Dippelius appellatus. Conf. de ejus vita & moribus Præfidis Pentadem dictorum V. T. à manifesta perversione vindicatorum Dict. II. §. 2. pag. 15., & de captivitate insecure, Ant. der N. M. an. 1719. pag. 879. seqq.*

gionum penitus fascinatam, novit, aliter judicare potest, quam in merum religionis nostræ Evangelicæ, quam *unice salutarem* jure profiteamur, ludibrium, verba Dippeliana vergere. Idem cum; *Dippelio* cornu inflat maleficus *Gichtelius* in *Theosophia practica* Part. V. Epist. IIX. num. 12. p. m. 3674. erumpens: Wir müssen uns nicht auf Menschen Lehrer verlassen, noch auf vieles Wissen der Schrift bauen, denn NB. solches fordert GOTT von uns nicht. Conf. B. Balduini *Casus Consc. Lib. II. Cap. I. Cas. V. - IIX. p. m. 74. seq.*

§. III.

Timor DEI, etiam quatenus ab agnitione distinguitur, & in vero pietatis exercitio, bonorum Operum studio, ac legis divine executione, consistit, ab omnibus & singulis hominibus exerci debet & exerceri. Non sufficit sane, DEUM ac voluntatem divinam scire, & ad unguem nosse, sed necesse quoque est, voluntatem divinam cognitam reapse exequi, & juxta normam legis divinæ totam vitam omnesque actiones componere. Quid enim alias opus fuisset tam sollicitè a summo Numine compositionem Cordis ad timorem Nominis divini efflagitare? Præterea servus, qui scit voluntatem Domini sui, sed neque parat se, neque facit voluntatem ejus, percutietur multis, Luc. XII. 47. Salomo jubebatur non solum agnoscere DEUM, sed agnitum etiam corde integro revereri I Chron. XXII X. (Germ. XXIX.) 9. Et quid clarius illustri sapientissimi Regum axiomate? Eccl. XII. 13.: Summam verbi omnis audiamus: DEUM time & præcepta ejus custodi. NB. Hoc namque omnis hominis est. Quid perspicuum magis perspicua Pauli enunciatione? Rom. IIX. 12. 13.: Debitorum sumus, non carni, ut secundum carnem vivamus. Quid significantius, significantissima ejusdem Pauli sententia? 2 Cor. VII. 1.: Mundemus nos ipsos, ab omni iniquatione carnis & Spiritus, *εἰς τέλος*, ad finem perducentes, bis ans Ende fortsetzende, (unde oleum perdit Rosenbachius in der Wunder-vollen Führung pag. 193., perfectionem vitæ omnimodam inde extorsurus) sanctitatem in timore DEI. Hinc Ecclesias nostras constanter personat doctrina de necessitate Bonorum Operum, pertractata in Libris Symbolicis, utpote in A. C. Art. VI. p. 11., Artic. XX. p. 15., Apol. A. C.

A. C. p. 95., F. C. p. 703., ita ut in F. C. pag. 702. expresse doceatur: Propositiones hæ: Bona opera esse necessaria, & necesse esse, bene agere - - - retinenda sunt atque urgenda, ad redarguendam atque refutandam securitatis Epicuræ opinionem, qua multi fidem mortuam aut persuasionem quandam vanam, qua sine poenitentia, & bonis operibus est, pro vera fide falso habent. Conf. B. Joh. Gerhardum Loc. de B. O. §. 24. seq., LL. CC. Tom. IV. p. 20. seq., & B. God. Wegneri disp. de necessitate B. O. Plane injuste ergo Godofr. Arnoldus in der Evangelischen Botschaft der Herrlichkeit Gottes in Christo Jesu pag. 957., causari audet, adhuc hodie à Nostratibus doceri, licentiam peccandi nobis enatam esse inde, quod Christus pro omnibus hominibus satisfecit. Certe neminem Nostratium Doctorem, (Antinomios enim veteres dudum rejectos, & eliminatos, notavit B. Baierus in Theolog. Histor. pag. 421. seq., quorum tamen sputum lingunt hodierni Novatores, monstrante Celeb. Dn. D. Wernsdorffio in disp. de Antinomia recentiorum quorundam §. II. seq. pag. 6. seq.) tam temerarii dogmatis Promachum, aut citavit aut citare potuit Arnoldus, & hinc pudendæ calumniæ notam incurrit. Eundem cavillandi pruritum prodit Fanaticus ille notissimus, Joh. Georg. Rosenbachius (*) in der Wunder- und Gnaden-

den

(*) Fuit Rosenbachius calcarium confector, mox factus Fanaticus, ac novorum Portentorum Parens. Idea ejus viva sistitur in den unschuld. Nachr. an. 1715. pag. 1054. seq. Varia pariter ad Biographiam ejus pertinentia, legere sunt ib. an. 1716. pag. 426. seq. Poetis suos immaturos, impote, Glaubens-Befähig, it: Wunder- und Gnaden-volle Belehrung, it: Wunder- und Gnaden-volle Führung &c. procul dubio obstetricantibus aliorum, litteris innutritorum, manibus, enixus est, id quod ex Summe Ven. Dn. D. Salom. Ernst. Cypriani, Theologi Gothani immortaliter meriti, in Compendio Hist. eccles. à pace Westphalica ad nostra tempora pag. 272. not. d. patet relatione. Narrat nim: Vir Celeberrimus, se ex Rosenbachia quævisse: An Librum die Wunder-volle Führung per totum confecerit? Rosenbachium id affirmasse. Sed cum ab eodem desideraret, ut scriberet voces: Opus operatum, sæpe inibi occurrentes, illum scripsisse: Obeseratatum; mox quoque confessum esse, quod certus Ecclesiæ minuter,

deits vollen Führung Gottes pag. 194., impudenti eructans ore, Theologorum juxta orthodoxorum doctrinam, sanctitatem non magnopere necessariam esse. Nam calumniatorem in ruborem dant *Libri nostri Symbolici*, antea citati, quibus cordati Theologi nostrates mente subscribunt, manuque. Neque dum Sycophanta propudiosum cavillum comprobare nititur, aliud agit, quam ut calumniam calumnia nova adaugeat. Ita enim garrit l. c.: Denn wer auf dem Todt-Bette das Heil. Verdienst Christi bey ihnen NB. so ergreift und erschnapft, der fahret so wohl in den Himmel, ohn einziges Bedencken, als wie der, so mit Ringen, Kämpffen und Streiten ohne Unterlaß nach der Heiligung gejaget hat. Profecto nemini probatorum Ludimoderatorum, nedum Theologorum ac Doctorum Ecclesiæ nostræ genuinorum, vel per somnium, talia, quæ ipsis *Rosenbachius* audacter affingit, unquam exciderunt, aut excidere possunt. Constans enim nostra doctrina huc redit, ad salutis æternæ consecutionem non sufficere fidem imaginariam ac superficialiam, sed veram ac seriam, serio in Christo ejusque merito recumbentem, quæ antecedentem habet intimam ob peccata tristitiam, & consequentem novam obedientiam, adeo ut is duntaxat vera & salvifica gaudere fide doceatur, qui vehementissimo, ob malefacta, moerore tactus, ad Christi vulnera se recipit, & tum propter ingens remissionis divinæ beneficium, gratitudinem debitam, pio obsequio declarare laborat. Conf. *B. Baieri Compend. Theol. Moral. Part. III. pag. 311. seq.*, & *DD. Stoltzii Lehrsaß: Der Glaube kan mit dem Vorsatz zu sündigen nicht bestehen.* Adhæc

minister, isque Pietismo deditus, quædam ipsi communicavit, libroque inseruerit, præsertim *Caput de baptismo infantum*. Ceterum nugas Rosenbachianas profligarunt *B. Joh. Phil. Storrius*, Pastor Heilbronnensis, in Concione, cui tit.: Heilsahmes Lehr- und Warnungs-Wort, it: Abfertigung Rosenbachen, it: Sieg der Wahrheit, und Unschuld, it: Send-Brief an die Universität Altorff; *Agidius Zinckius* in der Traum-Theologie des neuen Sehers Joh. Georg. Rosenbachs, aliique. Conf. Theologi nostratis, post funera viventis, *B. D. Joh. Fechtii, Lectiones in Syllogem ad disp. III. §. II. pag. 68. seq.*, ubi prolixè historiam Rosenbachianam perorat.

Adhuc candide profiteamur, nos continue debere persequi (instar venatorum, ferarum tergis inhiantium) sanctimoniam, sine qua nemo videbit Dominum, Ebr. XII. 14. Si autem aliquis legem divinam nefarie transilivit, poenitentiam non differendam usque ad mortem, sed illico, & adhuc hodie, cum DEO in gratiam redeundum esse, Psal. XCV. 8.; Secus facientem animæ suæ salutem in præsentissimum adducere discrimen. Et licet hominem pertinaciter sceleratum in ultima mortis hora se adhuc ad DEUM convertere, & beate decedere posse, statuamus, cum gratiæ janua ad ultimum usque vitæ halitum pateat, Es. LXV. 2., Zeph. III. 5., Apoc. III. 20., quicquid contra sentiant Terministæ; præsto sit quoque exemplum Latronis in cruce, Luc. XXIII. 40. seq.; Attamen requirimus poenitentiam veram ac seriam, quam nunquam seram esse adstruimus, cum B. Ittigio in der Bertheidigung der Evangelischen Lehre, von der offen stehenden Gnaden-Thür pag. 4., sub fin: Conc. von Jesu dem guten Hirten, & B. Hannekenio in disp. de poenitentia seria nunquam seram, quemlibet præterea hortati, ne innoxia hæc doctrina ad securitatem ac vivendi licentiam nefarie abutatur, cum plane ignoret, quando & quomodo diem sit obiturus supremum, & annon forte DEUS subito, una cum termino vitæ, terminum gratiæ sit constituturus, Eccl. IX. 12.; unicum quoque duntaxat exemplum Latronis, in fine vitæ conversi, Luc. XXIII. 40. seq., sexcenta autem aliorum, in ipso flagranti flagitiorum æstu abreptorum, e. g. Sodomitarum Gen. XII. 24., Coetus Korah, Dathan & Abiram, Num. XV. 31. 32., Onanis, Gen. XXXIX. 10., Herodis, Act. XII. 21, aliorum, in S. Pandectis legantur relat. Conf. B. Ittigium loc. cit. pag. 100. seq. Qua ergo fronte, quæso, Graculus noster clamat, ac nugatur, rectè, juxta nostræ doctrinæ tenorem, transire in cælum, qui in ferali demum lecto sanctum Christi meritum superficialia opera apprehendit, id quod sibi volunt verba germanica: Das Verdienst Christi so ergreifen und erschnappen. Sane contrarium, ni toti fallimur, ex hæcenus dictis dilucide patescit. Dolendum interim, ac acerbis lacrymis deflendum, non solum Pontificios, uti recentissime

tissime Hieron. Boranovsky im gerechtfertigten Gewissens-Zwang pag. 13. 184., & Socinianos, uti Val. Smalcium in refutatione Franzii disp. VI. tb. 22. pag. 123., nobis injustam proscriptorum bonorum Operum scribere dicam, sed idem etiam cornu inflare Fanaticos, in Ecclesia nostra natos & enutritos. Sane imputatio ista tantam sapit falsitatem, ut ex Pontificiis, ipse Gibbon de Burgo in *Luthero Calvinismo-Schismatico* pag. 291. nos pronunciet innocentes.

§. IV.

DEUS est Autor genuini ac filialis, quo cum prosequimur, timoris. Nam pius Rogator ab illo timorem istum, tanquam egregium effectum, præstolatur, inquiens: *Componere cor meum ad Timorem Nominis Tui*, conf. *Ezech. XXXVI. 26. 27.* Appropriative tamen, seu per peculiarem appropriationem, uti universa salutis nostræ procuratio, ita etiam timoris sacri excitatio, Spiritui S. refertur accepta, quippe qui diserte salutatur, רוח רעה ויראת יהוה i. e. Spiritus cognitionis, & NB. timoris Jehovæ *Es. XI. 2.* Hinc est, quod, ubi primum nova vitæ bonitas à DEO expetitur, *Psal. LI. 12. h. m. Cor mundum crea mihi DEUS*; mox Spiritus S. efflagitetur conservatio *vs. 13., h. m. Spiritum Tuum Sanctum ne aufer à me.* Fit namque id dubio procul eam ob causam, quia Spiritui S. negotium emendationis vitæ nostræ in melius, per appropriationem peculiarem, competit. Hinc quoque est, quod Spiritus S. nos dicatur ducere in terra rectitudinis, *Psal. CXLIII. 11.* Nec mirum, à DEO proficisci genuinum timorem, nam res ac actiones spirituales, h. e. illas, quæ à Spiritu S. in Lege & Evangelio præscribuntur, nostris propriis viribus, destituti virtute ac ope divina, perficere nequimus *2. Cor. III. 5., coll. 1. Cor. II. 14.* Jam vero actionum spiritualium censui jure in *Apol. A. C. pag. 219.* annumeratur: *vere & ex interno amore timere Deum trinum*, quia de hoc propria hominis ratio nihil novit. Consequitur ergo, DEI, ac peculiariter Spiritus S. operatione, ad DEUM vere timendum, nos exstimulandos esse & perducendos. Interim DEUS non immediata heic utitur operatione, sed sicuti Verbi Præcones, quoad hoc negotium, sunt ipsius Ministri,

nistri, qui eapropter Cooperarii DEI audiunt, 1. Cor. III. 9.; Ita Media, quibus genuinum in nobis timorem efficit, sunt Verbum & Sacramenta. Nam quoad verbum divinum, elegans extat dictum Deut. IV. 10. Congrega mihi (ò Moses) populum, ut audire faciam eos NB. verba mea, quæ discent, ut timeant me omnibus diebus. Adde Cap. XXXI. 11. 12. Et quod Sacramenta attinet, Baptismus vocatur lavacrum renovationis Spiritus S. Tit. III. 5., quia Spiritus S. per illud nos studet renovare, ac emendare, & S. Coena, rite usurpata, dicitur facere, ut nos invicem evadamus unum corpus spirituale 1. Cor. X. 17., & unus spiritus, seu una anima Cap. XII. 13. Jam vero hic amor nostri, ex amore ac timore DEI filiali oritur 1 Joh. IV. 20. 21., & consequenter etiam amor ac timor DEI filialis per Sacramentum Coenæ excitatur.

§. V.

DEUS ita est Autor genuini erga illum timoris nostri, ut & sinceritatem, & perseverantiam in eo timendo, perficiat, concilietque. Utrumque ex dicto nostro, hætenus exposito, comprobari valet. Petitor enim ait: Compone cor meum ad timorem Nominis Tui, id scil. à DEO humillime desiderans, ut compositionem Cordis firmam ac constantem largiatur, adeoque compositione faciat, ne duplex evadat, sed sinceritate coruscet, firma autem compositione efficiat, ne unquam à sincero timore desistat, sed eum constanter retineat. Sane omne Bonum agnoscit DEUM autorem, juxta elegans Jacobi testimonium Cap. I. 17.: Omnis donatio bona, & omne donum perfectum desuper est, descendens à Patre luminum, apud quem non est transmutatio, aut mutationis umbra. Quidni ergo sinceritas ac constantia, in timendo DEUM adhibita, à cœlesti ortum traherent Numine? Sinceritas, absque perseverantia, non sufficit, quia sic scintillæ est similis, mox splendenti, mox iterum evanescenti. Hinc sancto utraque connubio juncta sit oportet. Sed quis, nisi forti DEI manu suffultus, sincero ac constanti timore DEI unquam effulgebit? O! quam proclivia sunt mortalium pectora, ad hypocrisin & simulationem; uti exempla Phariseorum Matth. XV. 8., Anania & Saphira Act. V. 3. seq. 8. seq., aliorumque

tumque, loquuntur. O! quam prona se præbent hominum corda, *ad inconstantiam*, & mobilitatem, uti vel solus optimi Petri lapsus nos condocet, *Matth. XXVI. 69. seq.* Annon itaque opus est adjumento DEI pretiosissimo? Et hoc tuto expectare possumus, quandoquidem Apostolus, *Persuassus sum*, ait, *quod, qui incepit in nobis bonum opus, absoluturus sit in diem Jesu Christi*, *Phil. I. 6.* Adde *1. Thess. V. 22.*, de quo dicto egit *Præses in Tractatione Erotem: de Cognitione internorum hominis*, *Erotem: III. §. 12. pag. 46.* Ceterum prolixè gratiam DEI conservantem, ejusque effectum, nempe *perseverantiam fidelium in fide & sanctitate*, persequitur *B. Hollazius in Examine Theol. Part. III. Sect. I. Cap. XI. p. m. 529. seq.*

§. VI.

Debemus auxilium divinum, ad DEUM sincere timendum, colendum, observandum, ac in stadio probitatis perpetim currendum, perseverandum, *indefessis precibus*, ad cœleste Numen *fussis*, in nos *derivare*. Huic namque fini inservit brevis quidem, nervosa tamen precandi formula: *Compone Cor meum ad timorem Nominis Tui*. DEUS fane jussit nos orare, *Psal. L. 14.*, & quævis ab ipso bona fiduciali mentis affectu efflagitare, *Matth. VII. 7.* Quidni ergo nos totos voluntati divinæ attemperemus? Sunt autem bona, quæ petere necesse habemus, alia *corporalia*, corpori scil. proficua, v. gr. sanitas, pax temporalis, divitiæ, amicus fidus &c., alia *spiritualia*, animæ scil. proficua, v. g. gratia DEI, justitia Christi, remissio peccatorum, inhabitatio S. Trinitatis, pax cum DEO, &c., quorum *ILLA* desiderare oportet *cum conditione*, si eorum largitio DEO collibuerit, nobisque profuerit, instar *Davidis 2. Sam. XV. 25.*, *Leprosi*, *Matth. II. 2.* aliorumque; *HÆC* autem *sine conditione*, quia illorum largitio semper DEO collibet, nobisque prodest. *ILLA* demum *post hæc*, *Matth. VI. 33.*; *HÆC* autem omnium *primum* *Matth. VI. 33.* Conf. *B. Osiandri Theol. Mor. Part. special. p. 364. §. 14.* Jam vero *genuinus ac filialis DEI timor* ad classem *bonorum spiritualium* spectat, & animæ est proficiuus, Deique nobis conciliat benevolentiam, *Act. X. 34.* Ergo petendus est
a DEO

DEO absque conditione, uti ipsa nostra formula: *Componere cor meum &c.* nos docet. Næ! oratio nostra non ita instituenda est: Domine, *si vis*, instrue nos timore nominis Tui, pietate, ac integritate vitæ, sed potius, absque ista conditione, h. m. *Domine instrue nos timore nominis Tui.* Ita animatum accepimus Politicum illum magni nominis, *Seckendorffium*, quippe qui ex lecto vix surgens, egregium illud canticum, in timoris divini consecutionem directum: *O Gott du frommer Gott &c.*, quolibet mane ingeminavit, adeoque de obtinenda vera DEI veneratione pie sollicitus fuit. Vid. *B. Seiffarti Delicias Melic. Centur. I. pag. 98.*

§. VII.

Quilibet ad DEUM rite timendum, observandum, & mandatis ejus morem gerendum, est obligatus, sive fuerit in eminentia constitutus, sive infimi subsellii homo, sive dives, sive pauper, sive senex, sive juvenis, sive mas, sive femina, sive Germanus, sive aliunde satus, sive alio quoque nomine venire possit. Nam cuilibet hæc præscribitur orandi formula: *Componere Cor meum ad timorem Nominis Tui.* DEUS nempe summum gerit magistratum. Ergo quilibet, absque omni consideratione conditionis, ætatis, sexus, nationis, tanquam humillimus subditus, flexis eundem poplitibus accedere debet. Contemplare Regem Davidem. Quid agit? Timet DEUM, Vir quippe secundum cor DEI, 1. Sam. XIII. 14. Act. XIII. 22. Contemplare Jobum, si non Regem Edomitarum, Jobabi alias nomine insignitum, Gen. XXXVI. 33. 34. (uti cum Zehnero in Orat. de vita Jobi, existimat M. Weinrichius in den Betrachtungen der Alterthümer Part. I. pag. 62. seqq.) tamen suis titulis ac prerogativis fulgidissimum, Job XXIX. 8., Cap. XXX. 1. Quid agit? Timet DEUM Job. I. 1. Contemplare Abrahamum, Principem, Gen. XXIII. 6. Quid agit? Timet DEUM Gen. XXII. 12. Contemplare Oladjam, Ministrum Regis Ahabii aulicum. Quid agit? Timet Deum, 1 Reg. XLIX. 12. Contemplare Zachariam, Sacerdotem. Quid agit? Timet DEUM, Luc. I. 6. Contemplare feminas obstetrices. Quid agunt? Timent DEUM. Exod. I. 21. Considera integrum

cælum primorum Christianorum. Quid agebant? Timebant Deum. Athenagoras namque in *Apologia pro Christianis* pag. 4. Gentilibus, professis Christianorum hostibus, acclamare non veretur: ὁ δὲ Χριστιανὸς πονηρὸς, εἰ μὴ ὑποκρίνεται τὸν λόγον, i. e. *Nemo Christianus, malus est, nisi simularit hanc professionem.* Quid multis? Quemlibet omnem citra exceptionem diserte compellat Regum Sapientissimus *Eccl. XII. 13.* *Summam omnis verbi audiamus: Time DEUM & præcepta ejus custodi.* NB. Hoc namque omnis hominis est. Pudeat ergo amentes amentia pudenda, quando sub inani, siue juventutis, siue status politici, vel militaris, siue alio quocunque prætextu, se à timoris divini exercitio pronunciant liberos, saltem multis liberiores, vel ad solos Ecclesiæ Ministros timorem DEI ablegantes. Sic sane DEO justissima extorquetur querela: *Si pater ego, ubi honor, & si Dominus, ubi timor mei? Mal. I. 6.*

§. IIX.

Timendus est DEUS ab omnibus ac singulis, super omnia. Nam deo suspiriis tam altis exoratur *Compositio cordis ad Timorem nominis divini*, ne cor ad creaturas potius dirigatur, quam ad DEUM, terrestribus potius inhiet, quam cœlestibus, sed summi Numinis gloria præcipuus ac ultimus omnium maneat scopus *I Cor. X. 31.* Id certe in *primo Præcepto* nobis inculcatur: *Ne habeas DEOS alienos præter me*, quandoquidem, juxta *B. Lutheri* expositionem, sensus huc redit: *Debemus DEUM SUPER OMNIA timere, diligere, & illi confidere.* Egregio suo exemplo nobis prælucent obstetrices *Ægyptiæ Exod. I. 17.*, tres viri *Dan. III. 17. 18.*, ipseque *Daniel Cap. VI. 10.*, DEUM magis timentes, quam homines, quamlibet majestatis regiæ fulgore conspicuos. Hinc *Hipponensium Præsul spectatissimus, Augustinus, Serm. VI. de Verbis Domini secundum Matthæum*, *Opp. Tom. X. fol. m. 6. col. 1.* *Quid si illud, ait, jubeat (Magistratus), quod non debeas facere? Hic sane contemne potestatem, timendo potestatem.* Summa: Timendus est DEUS supra Magistratus, Parentes, Patronos, &c. *Matth. X. 28.* Vid. *Præsidis Labores Catechetic. Sect. II. §. 19. p. 112.*

§. IX.

*Timor erga DEUM sit filialis, h. e. timor cum amore, non servilis, h. e. absque amore, & ex solo metu pœnæ ortus. Quid enim aliud, quam filialem timorem, illud nobis insinuat: Com-
pone cor meum ad Timorem Nominis Tui? Vid. Supra Sect. II. §. II. X. pag. 39. Huc quoque spectat illustre dictum Es. II. X. 12.: Ti-
morem ejus (h. e. Idola ac falsos DEOS cœtus impii ac Idolola-
trici) ne timeatis, neque formidētis. Dominum Exercituum, illum
sanctificetis, nam ille sit Timor vester, & ille formido vestra, (h. e. is,
ut Pater benevolus, à vobis, ut filiis, timeatur, observeturque).
Et hac fini, ut timori dediti simus filiali, accepimus à DEO, non
Spiritus Servitutis, in timorem (scil. mere fervilem), sed Spiritum
adoptionis in filios, per quem clamamus Abba, Pater, Rom. II. X. 15.,
Gal. IV. 6. Exemplo nobis castus præit Josephus, Gen. XXXIX. 9.
Apponere adhuc placet discursum notatu dignissimum Basilii
M. in Asceticis, Opp. Tom. II. p. m. 252. ita ex versione Wolffgangi
Musculi, fluentem: Qui voluntatem Domini facit quidem, non autem
secundum voluntatem DEI, neque ex dilectionis erga DEUM affectu,
facit, inutile habet operis studium, juxta ipsius Domini nostri JESU
Christi sententiam, dicentis: Faciunt enim ut spectentur ab hominibus.
Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Paucis interjectis
pergit: Tres istas ego affectus ad irrecusabilem obedientiam necessitatem
differentias considero. Aut enim supliciorum metu à malo recedimus,
& servili affectu detinemur; aut mercedis lucra sectantes, nostræ ipso-
rum utilitatis gratia, quæ præcepta sunt, adimplemus. & hætenus simi-
les sumus mercenariis; aut propter bonum ipsum, & dilectionem erga
eum, qui legem nobis dedit, gaudentes, quod tam glorioso & optimo
DEO servire, digni habemur; & hoc pacto affectu filiorum præditi su-
mus. Mox subjicit: Quis itaque filius, cujus scopus est, ut Patri pla-
ceat, in majoribus quidem illum exhilarare, in minutis vero contristari
volet? præsertim & Apostoli memor, dicentis: Et ne contristetis Spiri-
tum DEI bonum, in quo obsignati estis. Quo igitur numero haberi vo-
lunt, qui maximam mandatorum DEI partem transgrediuntur, neque,
velut Patri, DEO ministrantes, neque tanquam ingentia bona pollicito
obtemperantes, neque sicut Domino servientes. Si enim Pater ego sum,
ubi*

ubi est timor meus? Qui namque Dominum timet, inquit, in mandatis illius voluntarius, erit admodum. Bene quoque Bernhardus de modo bene vivendi ad Sororem, Serm. IV., Opp. col. 1679. Aliter, inquit, timet Servus Dominum, atque aliter timet filius Patrem. Servus timet Dominum cum desperatione & odio. Filius timet Patrem cum reverentia & amore. Nunc igitur, Soror reverendissima, moneo te, ut timeas DEUM cum amore & reverentia, &c. De cætero opponitur Timor filialis carnali securitati, non certitudini fidei, ac gratiæ divinæ, Prov. XXIX. 14., Phil. II. 13., adeoque pii & timore erga DEUM filiali, & certitudine fidei ac Gratiæ divinæ, per Spiritus S. testificationem, gaudent, Rom. II. 16. conf. B. Duntium in Casibus Conscientiæ Cap. VI. Quest. 4. p. m. 138.

§. X.

Interim etiam regeniti ac pii recte DEUM timent metu poenæ, modo id non fiat solo metu poenæ, saltem inprimis metu poenæ. Nam timor filialis est, non, quo omnis poenæ metus excluditur, sed quo NB. inprimis amore Patris coelestis peccatum cavetur. Bene B. Duntius l. c. Cap. X. Sect. I. Qu. 5. p. m. 194. Solius poenæ metu, qui colit DEUM, vere pius non est, hoc enim est proprium Diaboli Matth. II. 29., Marc. V. 6., Jac. II. 19., & impiorum Exod. II. 15. Rom. II. 15. Interim ob metum poenarum DEUS etiam timendus est, ideo enim punit alios, ut ipsorum periculo sapere discamus, vid. I. Cor. X. 6. II., & Christus vult timeri DEUM, ideo, quia corpus & animam precipitare potest in Gehennam (Matth. X. 28.). Verum hac non est præcipua causa timoris, nam servile est, timere DEUM, saltem propter poenam, vel saltem magis propter poenam, quam propter offensam. Impii hoc faciunt, qui in peccatis strenue pergerent, si nullas se poenas incurrere scirent, sicut Pharaon poenæ metu promittebat dimissionem populi, sed cessante poenâ, obduravit animum. Conf. Sect. II. §. II. pag. 39.

§. X.

Timor DEI serius fit, atque sincerus, oportet, qui ex integro proficiscatur pectore, in solum tendat Numen coeleste, neque cum Diabolo, vel alia quapiam creatura dividatur. Hac enim
fini

fini orat pius Rogator: *Componere Cor meum ad Timorem Nominis Tui*, de composito ac unito, non vero duplici ac diviso, corde sollicitus. DEO alias quam maximè arridet *sinceritas cordis*, egregie monente *Davide I. Chron. XXX. 17.* Et quanto amore Numen cœleste complectebatur *Henochum*, sincerum sui cultorem? Quoniam enim *continue ambulabat cum DEO*, non (diutius) fuit, quia *assumpsit cum DEUS*, *Gen. V. 24.*, scil. ut non videret mortem *Ebr. XI. 5.* Eum tamen non vivum in cœlestia subvectum esse domicilia, sed placide tantum obdormivisse, morte sic æterna exemptum, existimat *Wolfburgius in Observationibus S. p. 396.* Quanta laude benignissimus Servator maculat *Nathanaëlem*, sincerum illud pectus? *Ecce!* inquit, *vere Israelita, in quo dolus non est.* *Job. I. 48.* Quicumque ergo cum his, Patri cœlesti placere cupit, sinceritate polleat pura, necesse est. Quem enim fugit, DEUM *nos poscere cor*, ejusque ardorem, meditationes, laudem, studium bene agendi, neque solo corpore, ejusque externis pietatis operibus, contentum esse, *Prov. XXIII. 26.*; imo eos, qui solis labiis, fervore animæ exulare jussu, preces fundunt, justo prosequi odio, *Es. XXIX. 6.*, *Matth. XV. 8.* Cum HENRICUS IV. Rex Galliarum, Jesuitas, (*) regno ante pulsos, anno

H

anno

(*) *Jesuitas*, præ ceteris, summo jure adversarios Christi (*Jesu-wieder*) salutari, atque pessima omnis nequitiae esse instrumenta, *partim* ex plusquam diabolica illorum patet *hypothesi*, qua Parricidam aut Homicidam, sive Regis, sive Principis, sive Ministri Ecclesiae, sive alterius cujusdam, quem hæretici nomine infamant, non solum improbitatis penitus absolvunt, sed etiam bonum commisisse causantur facinus, remuneratione gloriæ cœlestis dignum, & citra ambages in cœlorum subvehens domicilia; *partim* ex horrenda illorum *praxi* liquet, qua ad nefanda parricidia ac homicidia simpliciores extimulare audent. Hinc sequentia, ex *Hospiniano*, memoriæ prodit *B. Jegerus in Histor. Eccles. Secul. XVII. Tom. I. pag. 162.*: *Jesuitæ*, ut fertur, *cubilia habent mystica*, in quæ ii, quos ad facinus, religionis causa patrandum, destinaverunt, introducuntur, ibique promissis amplissimis, inprimis vero certissima spe beatitudinis æternæ cumulantur. Extat processus integer Delphis apud *Johannem Andream, Bibliopolam, excusus* - - -, sequentem

anno 1604., infausto revocaret fidere, in certissimam sui amoris tesseram, iisdem pollicitus est *cor suum*, post mortem prohibitu vel sepeliendum, vel asservandum. Hinc etiam, cum anno 1610. Rex hicce à *Francisco Ravaillaco*, Parisiis, nequiter confoderetur ac enecaretur, vi promissi, cor ipsius exsectum, ac Jesuitarum potestati traditum est. vid. *Bakii Comment. in Psalterium* pag. 335. a. Sed o inconsiderantiam! Cor DEO debemus. *Componere*, ait David, *cor meum ad Timorem Nominis Tui*.

§. XII.

in modum: Is, cui cædem Domini, aut Principis sui, suscipiendam Jesuitæ persuaserunt, infelix homo, in meditatorium, seu oratorium, secreto introduci solet. Ibi culter, linteolo involutus, & eburnea circumcirca characteribus variegata cistula, cum agno DEI incluso, profertur. Quem, dum è vagina educitur, aquæ benedictæ guttis stillatim irrorant, & globulos corallinos consecratos manubrio appendunt, indulgentia facta, ut quot ictibus necandum Principem petiturus esset, totidem animas sit ex purgatorio educturus. Tum cultrum parricidæ in manum præbent, ac hisce verbis commendant: Electæ fili DEI, accipe gladium Jephthæ, gladium Samsonis, gladium Davidis, quo Goliatho caput præscidit, gladium Gideonis, gladium Judithæ, gladium Maccabæorum, gladium Papæ, Julii secundi, quo se à Principum manibus, plurimo civitatum sanguine fuso, liberavit; Vade, & esto prudenter animosus. DEUS brachium tuum confortet. Quo facto omnes in genua procidunt, & primarius ex eis talem recitat exorcismum: Adeste Cherubim, adeste Seraphim, vos Throni, vos Potestates, adeste vos Sancti Angeli, & replete beatum hoc vas perpetua gloria, & quotidie illi offerte coronam beatæ Mariæ Virginis, Sanctorum Patriarcharum & Martyrum. En! Jesuitæ ipso Diabolo peiores! Forte ergo & id aliquid in recessu habet, quod nebulonum gloria, *Franc. Laubler*, religiosissimum olim Dresdensium Ecclesiasten, *M. Herm. Joach. Habnium*, factum postea Martyrem Christi beatissimum, grandi pronuper cultro enecavit, uti prolixè describitur in dem betrübten Dresden. Ceterum technæ ac flagitia Jesuitarum teterrima longa percensentur serie à *Liberio Candido* in *Tuba magna de necessitate reformandi Societatem Jesu*, in cujus calce pag. 660. quoque habetur *Luce Cornelii Europæi* (i. e. *Melchioris Inchoferi*, Jesuitæ) *Tract. de Monarchia Solipsorum* (i. e. Jesuitarum).

§. XII.

Hypocrisis ac mera simulatio, vero Christiano plane indigna, longissime exulet. Nam dum exoratur Compositio cordis ad timorem Nominis divini, simul contra turpem simulationem oratur, ne scil. homo fit διψυχος, i. e. duplici velut anima præditus, vel magis, vel saltem æqualiter timendo ac æstimando alias res, atque DEUM, Jac. IV. 8. Sane fucum istiusmodi summum Numen averfatur, Psal. V. 7., ita ut ejus averfatio non in sola consistat displicentia, sed insimul gravissimam involvat poenam, hypocritis infligendam, Psal. LV. 24., Matth. XXIV. 51., Apoc. III. 15. 16. Quis ergo eundem non cane pejus ac angue fugeret? Emblematis loco vir aliquis ingeniosus proposuit Manum ex cælo protensam, atque cor flammans apprehensuram, cum lemmate adjecto: Mibi soli. Nur mir allein: Const laß es seyn. Certe ferre non potest DEUS, ut timor sui & amor cum aliis dividatur, adeoque perinde habet, sive plane non, sive duplici corde timeatur, ameturque, quapropter tam servum malum, quam hypocritam, διχοτομῶντα, dissecabit, & velut in partes, ligni ad instar, scindet, Matth. XXIV. 51. Conf. supra Sect. II. §. IX.

§. XIII.

Timor DEI genuinus, ac sincera veneratio, debet esse constans, neque tantum per quarundam horarum aut dierum spatium continuari, sed perennare, ac serie haud interrupta, per decentem omnium peccatorum voluntariorum fugam, ac carnis crucifixionem, in animo nostro vigere. Cui enim bono preces funderentur pro compositione Cordis, scil. firma ac perennanti, ad Timorem DEI, si constantia non esset opus? Jubemur quocque perseverare (in vera fide & pietate) usque ad finem (vitæ) Matth. X. 32.; agglutinari, seu firmiter adhærere, bono, glutine velut firmati, Rom. XII. 9.; fideles existere usque ad mortem, Apoc. II. 8.; manere in dilectione Christi, Joh. XV. 9. Adde Apoc. XXII. 11. Filius tenetur Patrem semper observare; Servus, Herum semper suspicere. Quidni ergo nos obligati essemus, ad indefinentem DEI cultum, timorem, obsequium,

sequitur, cum DEUS sit Pater noster benevolus, & Dominus noster benignus? *Cursores*, olim qui in stadio currebant, non statim cessabant, sed coeptum cursum, ad metam usque, studio prosequiebantur indefesso, 1. Cor. IX. 24. ; quapropter etiam Pueri praesentes illis acclamare solebant: *Occupet extremum scabies!* Conf. *Dn. M. Justi Schoepfferi diss. de locutionibus Pauli gymniciis prop. IV. §. 2. pag. 23.* Vita nostra in sacris paginis vice plus simplici contenditur cum cursu, 1. Cor. IX. 24., 2. Tim. IV. 7., Gal. V. 7. Eo ergo quilibet omnes intendat oportet nervos, ut cum Paulo latus ingeminare queat: *Cursum absolvi*, 2. Tim. IV. 7. Exemplo egregio nobis praelucent *Henoch*, indefinenter ambulans cum DEO, DEI scil. ductum nunquam non secutus, Gen. V. 24. ; *Jobus*, inquit *Cap. XXVII. §. :* *Non removebo integritatem à me;* *Omnes Martyres & Confessores*, prius vitam, quam veram religionem, ac sincerum DEI cultum, ponere parati, uti *Historiarum Ecclesiasticarum monumenta* satis loquuntur. Cum olim Imperator *Valens*, *Basilio* per Praefectum suum, *Caesaream*, ut fidei vere Christianae nuncium mitteret, cohortaretur, spatio deliberandi ipsi concessio, illico is reponebat: *Cras idem ero*, uti est apud *Ruffinum Hist. Eccles. Lib. II. Cap. 8.* Utinam ita omnes essent animati! De cetero non nostra virtute constantiam exercere possumus, sed à DEI liberalitate eandem expectare debemus, uti jam antea *Secl. III. §. V.* monuimus.

§. XIV.

Omnis ergo inconstantia, levitasque ex cordis Christiani pomœriis proscribenda est, & removenda, quia cor debet firmiter esse compositum ad timorem Nominis divini. Et quis nescit, Christum Angelo (Episcopo) Ephesino turpem exprobrare inconstantiam, ac à priori fervore remissionem? Postquam enim *Apoc. II. 3.* prioris zeli laudatissimi meminisset, inquit: *Propter nomen meum laborasti, & non defatigatus es;* mox pergit *vs. 4. :* *Habeo tamen contra te, quod charitatem priorem (erga DEUM, & intemeratam doctrinam) reliquisti.* Hinc insignem sibi turpitudinis maculam inurunt omnes *Apostatae*, à vera fide ac religione nefarie desciscientes, in quos jure invehitur *Siracides Cap. XXVI. 27.* Sane,

Sane, si timorem DEI toto ex pectore amplecterentur, felicitatem terrenam, heu! vanam & citissime evanescentem, felicitati coelesti non essent anteposituri, sed memores victuri illius Christi: *Quid prodest homini &c. Matth. XVI. 26.* Adde 2 Petr. III. 7. Laudi ergo non potest non duci Heinricho, Saxoniae Principi, quod, cum ipsi terrae Georgii, Saxoniae Ducis, Fratris ejus, per Georgii Legatos, ea offerrentur conditione, si, ejurata fide nostra Evangelica, exosculaturus esset religionem Romanam, intrepidum dederit responsum: *sibi hanc pollicitationem similem videri illi diaboli, qua Christo omnia promississe legitur regna mundi, se eum esset adoraturus, uti est apud Schneiderum in Chronico Lips. Libr. IV. pag. 189.* Geminam fœditatis notam incurrunt omnes Vertumni, alternis DEO, Diabolo, mundo, inservire cupientes. Næ! apposite eos Petrus impuris comparat Suibus ac Canibus, erumpens 2 Petr. II. 22. *Contigit illis, quod vero proverbio dicitur: Canis reversus ad proprium vomitum, & sus lota ad volutabrum.*

§. XV.

Omnes omnino, qui genuino in DEUM feruntur timore, tenentur eo ipso, publicis quoque congressibus interesse, ac cultum, uti internum, ita etiam externum, DEO exhibere. Nam compositio cordis, ad timorem Nominis divini, tam publice, quam privatim, tam in templo, quam adibus propriis, præstandum, omnino efflagitatur. Et annon publicus & externus DEI cultus, auditu verbi, hymnis, aliisque actibus piis, constans, in tertio Præcepto demandatur, cum probari nequeat, præter circumstantiam septimi præcepti diei, aliquid in illo ceremonialis, & solos Judæos concernentis, propinari. Præterea Paulus ἐκκλησίαν, congregationem publicam, seu conventum publici coetus, non vult deferri, Ebr. X. 25.; ut perperam, & contra manifestam significationem, Halensis olim Ictus, Job. Samuel Stryckius in Dissertatione scandalosa, de Jure Sabbathi Cap. II. num. 52. pag. 62, & Hedingerus in neuen Testament ad h. l. pag. 266., illam vocem de conventibus privatis exponant. Neque alicujus est ponderis, quando Stryckius, pro statuminanda sua interpretatione, urget PAR-

TIM, heic agi de admonitione non unius, sed mutua, quae locum invenire non possit in conventibus publicis, nam in Græco meminit Apostolus non mutuae admonitionis, sed tantum admonitionis, non in ipso conventu, sed alias instituentæ, & quidem eum in finem, ut alter alterum ad visitationem conventus publici extimulet; **PARTIM**, Christianos tunc temporis nondum habuisse templa & loca publica, in quibus convenire potuerint. Nam licet non templa ipsis fuerint; fuerunt tamen omnino illis loca conventuum publicorum, licet non statuta, tamen arbitraria, in quibus publice convenerunt, quandoquidem privata Episcopi domus, à congressu publico manifeste distinguitur, 1. Tim. III. 5. Adde 1. Cor. XI. 34. Conf. D.D. Pfizeri diss. de congregatione non deferenda §. IV. seq. pag. 6. seq. Post Apostolorum quoque tempora exercitium cultus publici Christianis omnibus curæ fuisse cordique, vel inde comprobatur Max. Rev. Dn. Schulenburgius im Unterricht von Christlicher Freyheit Cap. V. pag. 156., quia Hieronymus nobilem Paulam, in singularem ejus laudem, appellet *testudinem templi*; Ab Imperatore Maximino ad bis millia Christianorum, qui cultus publici gratia convenerant, in Aedibus sacris Vulcano tradita sint, & Bernhardus Serm. IIX. de Nativitate Christi, suorum Auditorum, à rite peragendo cultu publico, industriam, summis evehat laudibus. Itaque iterum splendide sibi aliisque imponit prædictus Stryckius loc. cit. Cap. II. pag. 65., cum Arnolfo in den Historisch-Theologischen Betrachtungen pag. 46., ratus, *adultos & provectiores Christianos* ad visitationem cultus externi publici *jure non posse adstringi*, sed libertatem ipsis per Christum acquisitam esse, vi cujus in mero illorum lubitu positum sit, sive velint cultui publico, & negotiis sacris, interesse, sive minus. Unde Cap. III. pag. 86. non nisi obligationem, quæ ex amore oritur, & cum plena libertate consistere valet, admittere vult, scribens: *Obligantur (adulti), ut cultum publicum non plane contemnant, cum ille rudibus & infirmis animis sit necessarius, sed potius ipsi NB. pro libertate tamen sua, intersint.* En Stryckius ad avia misere declinans! En vinculum Præcepti tertii solvere ausus! En necessitatem cultus publici solis adscribens imperitiis ac infirmioribus!

ribus! Nempe falso plane nititur fundamento, ac si *Lex de Sabbatho*, non sit pro *moralis*, sed *ceremoniali tantum habenda*, uti docet *Cap. I. num. 94. pag. 24.*; & huic falso fundamento falsam inædificat hypothesin, *Cap. I. num. 114. pag. 28.*, *Christianos in Novo Testamento ad hanc legem de Sabbatho non esse adstrictos*, & ex hoc iterum alia falsa emergit assertio, hæc scil., quod, uti *rudes* non ex *lege V. Testamenti* de sanctificando Sabbatho, sed ex *infirmis* propria, ut infirmitati suæ succurrant, ad cultum publicum diei dominicæ sint obligati; ita *profectiores nulla plane necessitate ad observationem cultus publici teneantur*, uti fatur *Cap. III. num. 7. seq. pag. 86. seq.* Prætexit quoque *libertatem Christianam*. Sed eandem non intellexit. Nam *libertas per Christum acquisita*, plane non consistit in *solutione à Lege tertii præcepti*, cum *Christus non venit legem solvere*, *Matth. V. 17.* Jure ergo *Stryckio* ad animum vocari potest illud *Pauli Gal. V. 13.*: *Vos in libertatem vocati estis, modo non in libertatem, ad occasionem carni.* Conf. *Dn. Schulenburgii Unterricht von Christl. Freyheit Cap. I. pag. 11. seq.* Prolixius quidem argumenta *Stryckiana* profligari poterant atque confutari. Sed otium nobis fecere sexcenti Viri cordati, uti *J. C. Tur* in *unvorgreiflichen Bedencken vom Rechte des Sabbath*, *B. Seeligmannus* in *disp. de iis, quæ circa doctrinam de Sabbatho in dubium vocata sunt*, *B. Schwerdtnerus* in *Vindiciis Moralitatis diei Dominicæ*, *B. Schelguigius* in *diff. de Sabbatho lege morali mandato*, *J. C. S.* in *Observatt. de Sabbathi Jure & Officiis*, *Vigilantius* in *Epistola super Diff. de Jure Sabbathi*, *Summe Rev. Dn. Engelschallius* in *den fortgesetzten Vorurtheilen von Glaubens-Lehren Num. VI. p. 222. seqq.*, aliique. Ceterum *Stryckium*, cantionibus nostris infestum, refellit *Præses in Præfat.*, nomine *Facultatis Theologicæ*, præposita *Dn. M. Rümckeri* *Gefang-Büchlein. p. 20. seqq.* §. XVI.

Ut DEUM vero semper prosequamur timore, ob oculos continue versetur DEI excellentia ac eminentia, *Jer. X. 6. 7.*; justitia, *Eccles. XII. 13. 14.*; Omnipotentia, *Matth. X. 18.*; Omniscientia, *Psal. CXXXIX. 1. seq.*; Omnipresentia, *Jer. XXIII. 23. 24.*; denique Imperium ac jus Paternitatis, *Mal. I. 6.* Hæc enim fundamentis timorem DEI sacra superstruunt litteræ. Vid. *Dn. D. Buddet Theol. Moral. p. m. 606.* Facit huc egregia plane, quæ *Venetiæ*, in *Palatio quodam*, consignata conspicitur, sententia: Ma-

gna

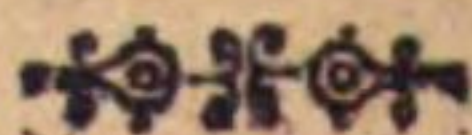
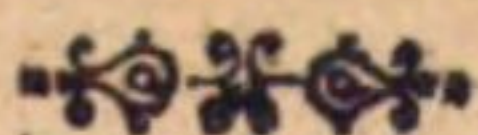
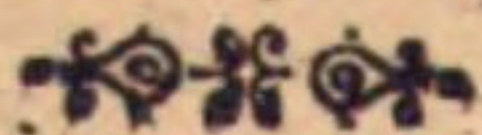
gna est necessitas probitatis, cum ante oculos agatis Iudicis omnia cernentis, uti testatur Nathan Chytraeus in *Delictis Itinerum* pag. 144. R. Elieser in *Pirke Avoth* fabulari amat. Josephum, amore salacis Potiphari conjugis jam incensum, ejus impurae voluntati obtemperare voluisse, sed subitaneo Parentis sui, Jacobi, conspectu, à malo proposito deterritum esse. Hæc fabulam sapere manifestam, textus sacer nos condocet, *Gen. XXXIX. 9.* Interim semper meditemur ac conspectui nostro sistamus, non Jacobum, sed DEUM præsentissimum, in quo sumus, vivimus & movemur, *Actor. XVII. 28.*, adeoque ejus præsentia nos à malo retrahi patiamur. §. XVII.

Bene illis qui genuino erga DEUM timori æditi sunt, ac venerationi, adeoque nunquam non, si non ore, tamen corde, ingeminare student: *Componere cor meum ad timorem Nominis Tui.* Sunt enim DEO acceptissimi, *Actor. X. 34.*, DEUS illorum misceatur, uti Pater filiorum, *Psal. CIII. 13.*; & hinc varia calamitatum mole circumsepti, semet invicem ita compellare queunt: *Attendit Jehova audivitque, & scribetur liber memoriae coram ipso, propter timentes Jehovam & recordantes nominis ejus, Mal. III. 16.* Certe in medio interdum tribulationum æstu eosdem amoenò DEI solatio perfundi, satis testantur exempla Davidis & Johannis, allegata *supra Sect. I. §. III. pag. 10.* §. XIX.

Quodsi autem animadvertimus, cor nostrum factum esse duplex, neque compositum mansisse ad timorem DEI, è vestigio studeamus cum DEO redire in gratiam. Huc spectat illud Davidis *Psal. XIX. 13.* *Delicta quis intelligit, ab occultis munda me.* Parenti aridet blandus filii accessus, manum exosculantis, & paternam sic benevolentiam de novo ambientis. Quidni etiam Patri nostro cœlesti jure placeret studium, semet cum eo reconciliandi, qui nostrum misereri vult, instar Patris benignissimi *Psal. CIII. 13.*

Tu autem, alme DEUS, compone cor nostrum ad timorem Nominis Tui, Amen!

Lege pag. 8. l. 10. pro: 17. 7. p. 9. l. 3. pro: XXII: XXXII. pag. 15. l. 3. pro: extremum: extremum. p. 21. l. 1. pro: futuarm: futuram. p. 27. l. 21. pro: 19: 9. p. 25. l. 3. pro: introducentium: introducentibus. p. 27. l. 17. pro: valui: valuit. p. 28. l. 15. pro: Alteram: Alterum. lb. l. 18. pro: audit, audis. p. 31. l. 17. pro: XV: XVI. &c. &c.

*VIRO Juveni eruditissimo
optimæque Spei*

**D O M I N O
HENRICO AB ALLWOERDEN.**

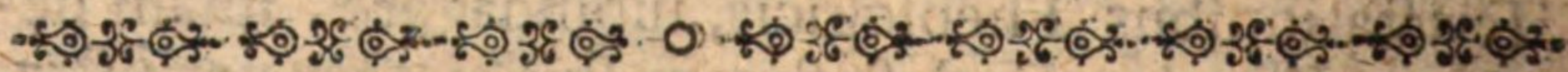
Philosophiæ & S. S. Theologiæ Studiofo Soler-
tissimo ac Doctissimo,

*Amico suo æstumatissimo & Dilectissimo, prospera quæque.
& felicissimum Disputationis successum,
ex animo precor,*

JO. JOACHIM WEIDENERUS, D.

INter eos, VIR Juvenis ingenue, mibique dudum ada-
mate! TE numeravi semper, qui callent, quomodo
in Studiis & conversatione, quod optimum est,
sibi fortiri & disquisitius feligere debeant possint-
que. Multi etenim decipiuntur inani ista persuasio-
ne, quæ vel spatio unius anni, omnes Disciplinas
plenius absolvere & Biblia ipsa, cum inde derivatis
Tractationibus Theologicis, subindagare, ipsam de-
nique Historiam Ecclesiasticam sufficienter perlustra-
re se posse, nugantur magis, quam adseverant. Ho-
rum gregarius ut non fores, enixius & polita mente
scrutatus es rationem studiorum pie riteque sustinen-
dorum, nec in quaquam Eorundem insigniori opera,
quicquam in TE desiderari passus es, ut potius plura
feliciter pertexueris, & obsidem dederis Tuam soler-
tiam, probitatem ac industriam, quod non acquiesce-
re velis, donec ad colophonem, quantum id TIBI
potefiet, omnium laudatissime & feliciter omnino
pertigeris.

Eapropter Cathedram Philosophicam & Theologicam non tantum ut OPPONENS, sed & ceu RESPONDENS, calere fecisti, multa Tua laude, & probe memor dicterii : *Loquere ut Te videam.* Eadem nunc denuo præstabis in præsentī *Exegetica Dissertatione*, omnibus sic notum faciens, quod sub Summe Rev. TUO PRÆSIDE in maxime egregio illo Studio bene ac solidiori omni via ductus, singulari eruditione Tua profeceris, stratoque tali inconcusso fundamento, indies adhuc in commodum Ecclesiæ nostræ sis profecturus. Servet ergo DEUS ALMUS TIBI hanc Tuam probam mentem ! benedicat ex alto & susceptis & porro suscipiendis Tuis laboribus, ut fructum omnibi insignem feras, & in Divinis Doctrinis adversus hæreses & Schismata prævaleas ! Faxit IS *Benignissimus rerum nostrarum MODERATOR*, ut Familiam Tuam illustres, & sub salutaribus SOSPITATORIS nostri auspiciis Ecclesiæ nostræ commoda pares, multarumque animarum salutem promoveas ! Vale & feliciter age ! *e Museo V. Iduum Augusti MDCCXXVI.*

Nobilissimo atque Præclarissimo

DN. ALLWOERDENIO,

Amico, ac Auditori suo æstumatissimo,

χαίρειν καὶ ὑγιαίνειν !

Recte facis, Amicorum lectissime ! quod non tantum studia Philosophica cum Theologicis combinare, & utrisque operam navare gestis indefessam, sed etiam publice declaratum dare contendis, Te neque in uno neque altero hospitem esse.

esse. Personavit namque haud ita pridem limatis
Tuis discursibus Auditorium nostrum Academicum,
cum Te ex Cathedra Philosophica audivimus disse-
rentem. At vero primo isto specimine non conten-
tus, altiora petere, pulpitum Theologicum scandere,
atque *Dissertationem Exegetico-porismaticam in egregium*
quoddam sacrarum Litterarum Dictum, solenni *συνθεολο-*
γία scrutinio subicere suscipis. Nec dubito, quin
& in illa defendenda, & contra adversantium tela præ-
standa sarta tecta, virum Te sis præbiturus. Et cum
ex toto vitæ academicæ curriculo, quod in Alma Ro-
stochiensis exigere datum fuit, satis patefcat, Te ad glo-
riam grassari virtutis via, facile præcipio, egregium
Te aliquando evasurum organum DEI, amplificandæ
gloriæ divinæ idoneum. Precor itaque Numen cœ-
leste, velit sicut hactenus, ita & impofterum, blandam
favoris sui auram perpetim adspirare, incrementa
exoptata studiis Tuis continuè largiri, eosque tandem
Patronos excitare, quibus obsecundantibus, præfixum
ex voto assequi queas scopum. Quoniam autem, Pa-
rentibus optimis ita jubentibus, Academiam nostram
mox destituere, animum induxisti, non possum, quin
clementiæ divinæ perennanti Te totum tradam, com-
mittamque, & id unicum adhuc etiam atque etiam à
Te efflagitem, petamque, ut nostri semper vivas me-
mor, musisque varniacis, absens licet corpore, præsens
tamen animo, favere pergas, atque bene precari.
Εὐχαριστοῦμεν! Dabam Rostochii ANN. *Χρυσόγονίας* CIO MDCCXXVI.
die 7. August.

T. T.

PRÆSES.

I 2

Nobi-

Nobilissimo atque Clarissimo
DN. RESPONDENTI,

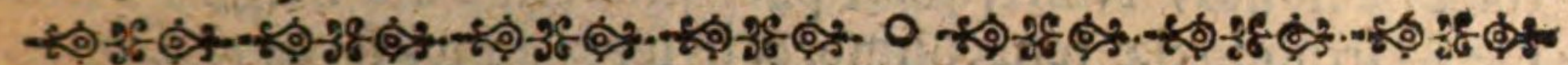
Fautori & Amico suo æstumatissimo

S. & O.

FR. ALB. ÆPINUS, D.

Haud dudum est, Clarissime Dn. ab ALLWOERDEN, *Amice Honoratissime!* cum de Philosophico publicitus omnium cum applausu edito specimine privatim Tibi gratularer: Nunc verò, dum & conquistæ indefesso studio eruditionis Theologicae documentum in Acroaterio nostro Theologico exhibendum paras, intermittere non possum, quin publicè quoque, benevolentiam Tibi meam contestaturus, faustum illius Tibi successum apprecher. Id namque virtutes tuæ ceteraque, queis Coelum Te ornatum voluit, dona meruere, quibus omnium, quorum in notitiam venisti, cumprimis Præceptorum tuorum animos Tibi conciliasti, ut cunctis gratus fueris acceptusque. Quæque bonarum literarum Studiosum maximopere commendat, diligentia tua, quam in frequentandis Prælectionibus meis expertus ipse sum, effecit, ut in Te ornando, indiesque thesaurum eruditionis tuæ locupletando, nulli parcerent operæ, nullâ Tibi ratione deessent. Vita tua inter nos talis fuit, ut omnes intelligerent, Te Numen omniscium, cui omnium nostrarum actionum rationes olim reddendæ, revereri: quod, etiam sine dubio Te permovit, ut verum Ejus Timorem Dissertatione tuâ non describere solum, sed & inculcare anniterere. Macte hac tuâ virtute! quam ingressus es, in viâ progrediare! Sic enim aliquando, quorsum Studia tua conatusque contendunt, utilis evades Ecclesiæ Minister,

ster, à quo non parum boni eadem sibi promittere &
expectare potest. Quod sicut animo præcipio, ita ut
evenire DEUS faxit, opto voveoque. Vale! Scr. Ro-
stoch. d. 30. Jul. Anno MDCCXXVI.

Senn Tugenden und Fleiß sich mit einander gatten,
Folgt ihnen Ruhm und Ehr', wie denen Leibern Schatten,
Da Er nun Wehrter Freund! die Tugend-Bahn erwählt,
Und seinem Fleiße es nicht an Bemühung fehlt:

So kan und wird ihn auch die Ehre stets begleiten,
Minerva selbst dereinst die Kränze zubereiten.

Als einen Schmuck womit sie ihre Söhne ziert,
Die unverdroßne Müh zu Pindus Spitzen führt.

Ich wünsche demnach Glück zu diesen feinen Wercken,

Gott wolle ferner Ihn mit seiner Gnade stärcken,

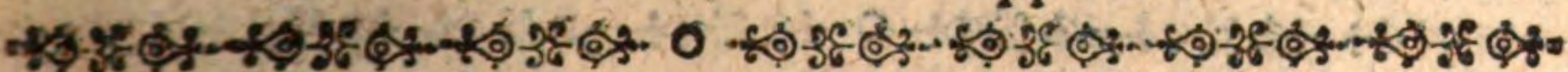
Daß nach erreichtem Zweck in dem verdienten Stand,

Er leuchte als ein Licht in seinem Vaterland.

Dem Herrn Autori-Respondenti, als seinem Hoch-wehrten
Freunde seine gebührende Ergebenheit zu bezeugen, wie
auch wohlmeinend zu gratuliren, setzte dieses

M. JOH. CASPAR. LINDEMANN.

Opponens.

Erudito & Prænobilissimo

DN. AUTORI RESPONDENTI,

Amico paucos inter dilectissimo,

S. P. D.

M. JOH. BEN. DRAGHEIM, Oppon.

EGone, Amico, quicum in tenebris micem, dignissime, Viro-
rum gravium in præconia Tua solutis linguis, solus
taceam? Seu namque prægnans opus hoc, semper
Tuum; seu præter ingenii docilitatem, pectus honesto in-
coctum penitus animo exigam, virtutum tuarum, utut laudis
meæ acerra non indigentium præconem agerem, nisi majore a-
nimo honestatis fructum in conscientia quam in fama reponere.
Equidem vel invitum TE, ex Philosophia in Theologiam,
ex

ex Theologia in Philologiam hæc gloria transeuntem sequitur,
quod *illius* peritum, *isti* deditum, *huius* diligentissimum miremur.
Eo enim in philosophia peritiæ pervenisti, ut nisi sublimia, nec
omnium captui obvia sub qualicunque meo præsidio nuper
tractare nolles; Nunc, quod potentius est, Duce magno Theo-
logo, Orthodoxiæ tenacissimo, & in seros annos servando, certa-
mini Theologico te immittens, quod crassos dies, lucemque
palustrem in Academia transisse ingemiscendi causam non ha-
beas, ringente Momo, satis superque demonstras. O rerum
tuarum prudentem TE & sollicitum, Theologiæ studium cum
Philosophia apprime coniungentem! O felicem TE! Enim-
vero in eo felicissimum TE iudico, quod Præceptoribus, ab Or-
thodoxia ne latum quidem unguem recedentibus, potitus sis.
Nunquam TE Academia Rostochiensis pœnitebit, Pietismi va-
cuæ, & illibatam fidei analogiam acerrime tuentis. Proinde
eadem egressus, & in alias delatus, spes non decollat, fore ut

veri speciem dignoscere possis,

Ne qua suberato mendosum tinniat auro.

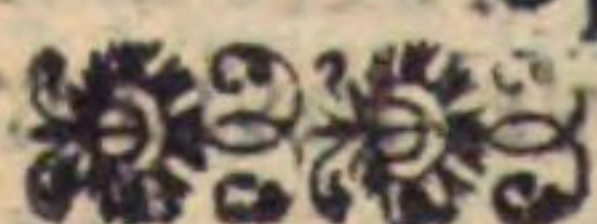
Quod superest, ex animo de Specimine tanto TIBI gratulor,
DEUM precatus, ut sub excubiis Eius salvus & incolumis, quo
tendis metam feliciter attingas. Vale, & mei nunquam im-
memor, sæpe efficias, ut absenti mihi a TE non semel aures
tinniant. Vale iterum iterumque.

Die Furcht des HErrn ist der edlen Weißheit Krone,
So Ihn, Hoch-Edler Freund auff der Catheder ziert.
Wer daran feste hält, kriegt sie zum Ehren-Lohne,
Und geht den rechten Weg, der zur Beförderung führt.
Es muß, Hoch Wehrter Freund! Ihm ewig wohl ergehen,
Weil Er die Gottes-Furcht zur Führerin erwählt,
Ja, so viel Segen muß Ihm stets zur Seiten stehen,
Als man im Meere Sand, im Regen Tropffen zählt.

Beym andern rühmlichst abgelegten *Specimine Academico*
seines Hochwehrten Freundes, schriebs mit Glück-
wünschender Feder

CHRIST. KRAUSE, aus Danzig.
Oppon.

Engelken, Hermann Christoph,

Diss. ... de compositione cordis ad timorem Dei, ex Ps. 86, 11

Rostochium 1726

4 Diss. 2485#Beibd.15

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10838162-9

VD18 14916967-001